

Inspectie van het Onderwijs
*Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap*

BEGINNENDE LERAREN KIJKEN TERUG

ONDERZOEK ONDER AFGESTUDEERDEN
DEEL 2: DE TWEEDGEGRAADS LERARENOPLEIDING

oktober 2015

Voorwoord

Lerarenopleidingen staan aan de basis van de onderwijskwaliteit in ons land. Hier worden immers toekomstige docenten opgeleid: leraren die op hun beurt in de komende decennia aan onze leerlingen kennis en vaardigheden zullen bijbrengen. Juist vanwege die belangrijke bijdrage van lerarenopleidingen aan de onderwijskwaliteit, willen wij als inspectie inzicht bieden in de mogelijkheden voor verdere verbetering.

In deze meerjarige reeks onderzoeken geven wij een beeld van pabo's en lerarenopleidingen. Dat doen we steeds vanuit het perspectief van degenen om wie het draait: de jonge leraren zelf. In dit onderzoek richten we ons op de tevredenheid van afgestudeerden van tweedegraads lerarenopleidingen. Daarbij zijn ook vragen gesteld aan leidinggevenden: leden van de colleges van bestuur en schoolleiders die recent afgestudeerde leraren in dienst hebben. In ons rapport van maart 2015 namen we op dezelfde manier de pabo's al onder de loep, en begin 2016 volgen de resultaten van een vergelijkbaar onderzoek rond de eerstegraads lerarenopleidingen. Hoe oordelen jonge leraren over hun opleiding, terugblikkend vanuit de beroepspraktijk? Bijvoorbeeld: waarin voelen zij zich goed voorbereid, waar had de opleiding meer aandacht aan mogen besteden?

Om een van de resultaten te noemen: afgestudeerden zijn tevreden over de vakkennis van hun docenten, maar niet altijd over de kennis van de dagelijkse praktijk op school. Dat zien we ook bij leidinggevenden: zij blijken meer waarde te hechten aan pedagogisch-didactische vaardigheden bij beginnende leraren dan aan bijvoorbeeld verbetering van vakinhoudelijke vaardigheden.

Een leraar verlaat de opleiding met de basiskennis en -vaardigheden om het beroep van leraar uit te kunnen oefenen. Maar daarna ontwikkelen leraren zich almaar verder. Niet alles kan binnen een opleiding van vier jaar geleerd worden. We zien dat het voor beginnende én veel ervaren leraren lastig is om in te spelen op verschillen tussen leerlingen. Dat is een vaardigheid die nodig is om het beste uit elke leerling te halen, maar ook om passend onderwijs vorm te geven. Wat mag je verwachten van een pas afgestudeerde leraar, wat van een ervaren leraar? Hoe kan worden bereikt dat elke leraar zich capabel voelt om goed onderwijs te geven aan een klas vol verschillende leerlingen? We hopen dat lerarenopleidingen, scholen en leraren elk vanuit hun eigen rollen het gesprek hierover aangaan en gezamenlijk op zoek gaan naar mogelijkheden voor verdere verbetering. Daar heeft iedereen profijt van, niet in de laatste plaats de leerling.

Graag bedank ik allen die hebben meegewerkt aan het onderzoek, onder wie leidinggevenden en bijvoorbeeld het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA) en de Onderwijscoöperatie. En natuurlijk bedank ik in het bijzonder alle beginnende leraren die de vragenlijst hebben ingevuld en met wie we hebben gesproken. We hopen dat zij nog lang, met veel plezier en met voortdurend toenemende vaardigheden hun vak zullen uitoefenen.

Drs. Monique Vogelzang
Inspecteur-generaal van het Onderwijs

Inhoud

Voorwoord 3

Inhoud 5

Samenvatting 7

1 Inleiding 11

- 1.1 Aanleiding en context van het onderzoek 11
- 1.2 Doel en onderzoeksopzet 12
- 1.3 Leeswijzer 14

2 Vakkennis en vakdidactiek 15

- 2.1 Inleiding 15
- 2.2 Eigen vakkennis en -vaardigheden 15
- 2.3 Het eigen vak kunnen uitleggen 16
- 2.4 De opbouw van het lesprogramma van het eigen vak 17
- 2.5 Verbindingen leggen en het curriculum verbeteren vanuit vakkennis 17
- 2.6 Verschillen tussen disciplines 18
- 2.7 Conclusies 18

3 Pedagogisch-didactische vaardigheden 21

- 3.1 Inleiding 21
- 3.2 De voorbereiding op voortgezet onderwijs en mbo 21
- 3.3 Theoretische basis 25
- 3.4 De les zelf 26
- 3.5 Persoonlijke aandacht voor leerlingen 28
- 3.6 Omgaan met verschillen tussen leerlingen 30
- 3.7 Maatwerk (passend onderwijs) 32
- 3.8 Conclusies 33

4 De opleiding 35

- 4.1 Inleiding 35
- 4.2 Overkoepelend oordeel over de opleiding 35
- 4.3 Het niveau van de opleiding 35
- 4.4 De praktijkgerichtheid van de opleiding 36
- 4.5 Stage 38
- 4.6 Toetsing en beoordeling 39
- 4.7 Conclusies 40

5 Nabeschouwing en aanbevelingen 43

6 Literatuurlijst 47

Bijlage I: Uitvoering van het onderzoek 49

Bijlage II: Vragenlijst afgestudeerden 51

Bijlage III: Vragen aan leidinggevenden 67

Samenvatting

Aanleiding en onderzoeksopzet

Dit rapport beschrijft de resultaten van het inspectieonderzoek naar de mening van afgestudeerden en leidinggevendenden in het voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs (mbo) over de tweedegraads lerarenopleidingen. De volgende vraag stond in het onderzoek centraal:

Hoe beoordelen stakeholders in het voortgezet onderwijs en het mbo de kwaliteit van de tweedegraads lerarenopleidingen, in het bijzonder ten aanzien van het niveau van vakkennis en de voorbereiding op de praktijk (pedagogisch-didactische vaardigheden)?

Afgestudeerden zijn door de opleiding voldoende voorbereid op de beroepspraktijk als zij voldoen aan de bekwaamheidseisen. Onder 'stakeholders' verstaan we beginnende leraren die maximaal drie jaar geleden hun tweedegraads bevoegdheid hebben behaald, en leidinggevendenden in het voortgezet onderwijs en het mbo waar beginnende leraren werkzaam zijn. In totaal hebben ruim negenhonderd afgestudeerden en ruim tweehonderd leidinggevendenden een vragenlijst ingevuld.

Het onderwerp is veelomvattend en we ontkwamen er niet aan om accenten te leggen. Zonder af te willen doen aan het belang van zaken als persoonlijke vorming of de vorming van een beroepsidentiteit, hebben we ons in de eerste plaats gericht op de vakkennis en vaardigheden die nodig zijn om goed onderwijs te geven. Daarnaast zijn vragen gesteld over de (organisatorische) kwaliteit van de opleiding.

Conclusies

Geen uitgesproken positief of negatief oordeel

Het beeld dat afgestudeerden hebben van hun tweedegraads lerarenopleiding is op de meeste onderdelen niet uitgesproken positief of negatief. Een aantal onderwerpen springen er in positieve of negatieve zin uit. Zo zien we dat afgestudeerden tevredener zijn over de vakinhoud dan over de voorbereiding op de pedagogisch-didactische kant van het beroep. Gevraagd naar hun oordeel over de balans tussen de vakmatige kant en de pedagogisch-didactische kant, zegt een deel van de afgestudeerden meer behoefte te hebben aan aandacht voor pedagogisch-didactische vaardigheden. Ook leidinggevendenden hebben behoefte aan verbetering bij beginnende leraren op dit vlak, en veel minder aan verbetering van vakinhoudelijke vaardigheden.

In vergelijking met afgestudeerden van pabo's (Inspectie van het Onderwijs, 2015a) zijn afgestudeerden van tweedegraads lerarenopleidingen over het geheel genomen minder tevreden. Op basis van dit onderzoek kunnen we niet bepalen of de kwaliteit van de tweedegraads lerarenopleidingen als groep lager is dan van de pabo's: de Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie (NVAO) oordeelt over de kwaliteit op grond van de accreditatie.

Vakinhoud en -didactiek: tevredenheid, maar meer aandacht nodig voor leerlijnen
80 procent van de afgestudeerden is tevreden over de vakkennis die zij hebben opgedaan. Ook als het gaat om de ontwikkeling van een aantal basale vakdidactische vaardigheden, bijvoorbeeld 'goed kunnen uitleggen van de stof', zien we een hoge tevredenheid. Wel is er kritiek op de aandacht voor leerlijnen binnen het schoolvak: een derde deel van de afgestudeerden vindt dat er te weinig

aandacht is voor het onderdeel 'de opbouw van het lesprogramma' (vanaf het eerste schooljaar tot het eindexamen).

Pedagogisch-didactische voorbereiding: knelpunten bij toetsing en complexe vaardigheden

De meeste afgestudeerden zijn redelijk tevreden over de voorbereiding op een aantal basale pedagogisch-didactische vaardigheden. Een paar onderwerpen springen er positief uit. Zo zegt een grote meerderheid goed te hebben geleerd om duidelijke lesdoelen te formuleren, de les gestructureerd af te sluiten en leerlingen gericht aan het werk te zetten.

Daarnaast is er ook ontevredenheid. Knelpunten zijn bijvoorbeeld het leren maken van toetsen en opdrachten en de inzet van digitale leermiddelen. Afgestudeerden voelen zich vooral te weinig voorbereid op de complexere differentiatievaardigheden. Het gaat dan om zaken als het systematisch volgen en analyseren van leerlingresultaten, differentiëren en het bieden van maatwerk aan zorgleerlingen. Vooral het volgen van leerresultaten en het aanpassen van de leerstof aan verschillen tussen leerlingen scoren laag. Ook het omgaan met verschillende sociaal-culturele achtergronden van leerlingen is een belangrijk aandachtspunt. Veel afgestudeerden zijn ontevreden over de theoretische bagage en vaardigheden die zij op dit punt hebben meegekregen.

De opleiding zelf: begeleiding en praktijkgerichtheid verbeteren

Het merendeel van de afgestudeerden – 70 tot 75 procent – is al met al tevreden over het niveau van de opleiding en het niveau van de toetsen en examens. Wat betreft de (organisatie van de) opleiding zelf is er vooral kritiek op de begeleiding van de stage vanuit de opleiding. Een vijfde deel van de afgestudeerden vindt dat de praktische kennis van sommige lerarenopleiders tekortschiet, met name over het mbo en het vmbo. Het kennisniveau van lerarenopleiders wordt wel gewaardeerd.

Verschillen tussen opleidingen en groepen afgestudeerden

De conclusies geven een gemiddeld beeld. Net als bij de pabo-afgestudeerden (Inspectie van het Onderwijs, 2015a; 2015b) zijn er verschillen tussen instellingen. Dit geldt vooral voor het algemene oordeel over de voorbereiding op de beroepsloopbaan, en voor vragen over de moeilijkheidsgraad en diepgang van de opleiding. Bovendien zegt circa 40 procent van de leidinggevendenden dat het niveau van de beginnende leraren sterk afhankelijk is van de (instituten voor) lerarenopleidingen waar de opleiding is gevolgd.

We zien nauwelijks verschillen tussen afgestudeerden met verschillende vooropleidingen, clusters van vakken of soorten opleidingen (voltijd/deeltijd), met uitzondering van een enkel onderwerp. Zo zijn afgestudeerden van voltijdopleidingen ontevredener over de voorbereiding op het mbo dan afgestudeerde deeltijdstudenten, en zijn afgestudeerden van beroepsgerichte opleidingen hier over het algemeen juist positiever over.

Aanbevelingen

Praktijkgerichtheid van de opleiding versterken

Afgestudeerden geven aan behoefte te hebben aan meer betrokkenheid vanuit de opleiding bij de stage, aan goede en praktijkgerichte colleges en aan feedback die aansluit op de ervaringen die aankomende leraren opdoen. Lerarenopleiders spelen daarin een cruciale rol, zo blijkt uit het onderzoek. Als er kritiek is dan betreft die vooral de (recente) praktijkkennis van lerarenopleiders: dit is een belangrijk aandachtspunt.

Binnen de opleiding zal een basis gelegd moeten worden voor differentiatievaardigheden en het omgaan met zorgleerlingen. Dat stelt eisen aan de praktijkgerichtheid van de opleiding en aan de stage-ervaringen die studenten opdoen. Een probleem hierbij is dat ook veel ervaren leraren, die de studenten op de stageschool begeleiden, moeite hebben met differentiëren en het bieden van maatwerk. De kwaliteit van de stagebegeleiding vanuit de school kan bovendien sterk verschillen. Het is van groot belang dat opleidingen en scholen goed samenwerken, expertise uitwisselen en werken aan een consistent hoog niveau van stagebegeleiding. Deze samenwerking, bijvoorbeeld via 'opleiden in de school', kan onder meer bijdragen aan het vergroten van recente praktijkkennis bij opleiders én aan verdere scholing van ervaren leraren. Vanuit die samenwerkingsverbanden zal sterk geïnvesteerd moeten worden in bekwaamheden van (aankomende) leerkrachten die nodig zijn voor goed onderwijs.

Doorzetten van de aandacht voor mbo

Afgestudeerden zijn veel minder tevreden over de voorbereiding op het mbo dan over de voorbereiding op de onderbouw van havo/vwo. Dit onderstreept het belang van maatregelen om de aandacht voor mbo te vergroten. De lerarenopleidingen werken aan een curriculumherziening, waardoor er meer aandacht moet komen voor het mbo. Met ingang van september 2016 kunnen studenten kiezen voor een afstudeerrichting (v)mbo. De inspectie zal het onderzoek onder afgestudeerden over een paar jaar herhalen. We hopen dan de effecten van de maatregelen te kunnen waarnemen.

Inspelen op een diverse studentenpopulatie

Tussen studenten aan tweedegraads lerarenopleidingen zijn grote verschillen in kennis en ervaring. Hun vooropleiding varieert: er zijn studenten met een mbo- of havo-vooropleiding, maar er is ook een grote groep studenten die begint aan de lerarenopleiding na een eerder afgeronde opleiding in het hoger onderwijs. Ook verschillen deeltijdstudenten van voltijdstudenten. Uit de antwoorden op open vragen komen signalen dat de opleiding (te) weinig rekening houdt met eerder opgedane kennis en ervaring. Voor het complexe vak van leraar is een opleidingstijd van vier jaar kort, het is daarom belangrijk dat studenten het maximale uit hun studie kunnen halen. Dat kan alleen als opleidingen de opleidingstijd optimaal benutten en zo goed mogelijk aansluiten op kennis en ervaring van studenten.

Investeren in doorgaande professionalisering

Dat zowel beginnende als gevorderde leraren vaak moeite hebben met complexe vaardigheden als differentiëren en maatwerk bieden, roept de vraag op wat we mogen verwachten van een recent afgestudeerde (startbekwame) leraar. Niet alles kan worden geleerd in een opleiding van vier jaar. Tegelijkertijd krijgt ook een recent afgestudeerde leraar te maken met snelle of langzaam lerende leerlingen, of met zorgleerlingen in de klas. Afgestudeerden geven aan behoefte te hebben aan professionalisering. Dat geldt ook voor andere onderwerpen, zoals toetsing, het kunnen bijdragen aan schoolontwikkeling, het verbeteren van de communicatie naar buiten, en kennis over leerlijnen en kwalificatiedossiers. Bekwaamheidseisen bepalen weliswaar aan welke competenties een startbekwame leraar dient te voldoen, maar laten ruimte voor interpretatie als het gaat om het beheersingsniveau. Naast de vraag welk beheersingsniveau verwacht mag worden van een recent afgestudeerde, een meer ervaren of een gespecialiseerde leraar, is ook de vraag hoe dat bereikt kan worden en welke rol lerarenopleidingen en scholen hierbij spelen. Het zou goed zijn als leraren, opleidingen, scholen en beleidsmakers hun ambities over professionalisering naast elkaar leggen en hierover in gesprek gaan.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding en context van het onderzoek

De kwaliteit van leraren is van groot belang voor de kwaliteit van het onderwijs. Een goede voorbereiding op dat leraarschap is cruciaal en staat daarom volop in de belangstelling. De Inspectie van het Onderwijs volgt de ontwikkelingen bij de lerarenopleidingen vanuit verschillende invalshoeken. Een van die invalshoeken is de mening van afgestudeerden en leidinggevenden. Dit rapport beschrijft de resultaten van het inspectieonderzoek naar de mening van afgestudeerden en leidinggevenden in het voortgezet onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) over de tweedegraads lerarenopleidingen.

Het belang van een goed opgeleide leraar

Vanuit de maatschappij, de politiek en de inspectie is er veel aandacht voor het werk van de leraar en de rol die lerarenopleidingen spelen bij de voorbereiding op het docentschap. Om het vakinhoudelijk niveau van docenten te verhogen, zijn de afgelopen jaren diverse maatregelen in gang gezet, zoals de ontwikkeling van de kennisbases en de landelijke toetsing daarvan. Daarnaast blijft de pedagogisch-didactische kant belangrijk en is door diverse kabinetten verkondigd dat de praktijk meer aandacht moet krijgen. Vanuit de Tweede Kamer worden de initiatieven om de kwaliteit van lerarenopleidingen te verbeteren breed ondersteund. Het thema lerarenopleidingen heeft daarom (ook) de komende jaren de aandacht van de inspectie.

Accreditatie en inspectieonderzoek

Lerarenopleidingen behoren tot het hoger onderwijs. Het toezicht op de kwaliteit van opleidingen in het hoger onderwijs is in de eerste plaats een zaak van de Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie (NVAO). Daarnaast heeft de inspectie de wettelijke taak om de kwaliteit van het stelsel voor hoger onderwijs te bevorderen door ontwikkelingen binnen het stelsel te onderzoeken (Wet op het onderwijstoezicht, artikel 3 lid 2c en artikel 12a lid 2).

De komende jaren wil de inspectie via verschillende wegen de kwaliteit van de lerarenopleidingen in beeld krijgen. Als inspiratiebron voor meerjarig onderzoek dient de lijn zoals die in de paper *The triangle* (Inspectie van het Onderwijs, 2013c) is beschreven. Daarin stelt de inspectie dat voor een goede beoordeling van leeropbrengsten ('learning outcomes') drie elementen gecombineerd zouden moeten worden: directe observatie, ervaringen van stakeholders en kwaliteitsborging van toetsing/beoordeling. Ook voor een goed beeld van de kwaliteit van opleidingen is het nuttig om vanuit verschillende perspectieven te kijken.

Om inzicht te krijgen in de kwaliteit van lerarenopleidingen is in de afgelopen periode informatie verzameld door visitatiepanels bij de accreditatie, een vorm van directe observatie. Daarnaast gaat de inspectie na wat stakeholders vinden door de mening van afgestudeerden en werkveld te onderzoeken. In ons onderzoek naar examencommissies hebben we onderzocht hoe de kwaliteitsborging van toetsing/beoordeling bij de lerarenopleidingen als groep zich verhoudt tot die van andere opleidingen in het hbo en wo. De onderzoeken zijn zo ingericht dat de bevraginglast voor de opleidingen zo laag mogelijk blijft; we stemmen onze werkwijze af op die van de NVAO en werken waar mogelijk samen.

De sector lerarenopleidingen krijgt apart aandacht binnen verschillende onderzoeken:

1. Het voorliggende rapport is het tweede deel van een kleine reeks rapporten waarin de visie van afgestudeerden en leidinggevendenden op de pabo's en lerarenopleidingen wordt besproken. In maart 2015 is het eerste deel over de pabo's verschenen (Inspectie van het Onderwijs, 2015a). Na dit deel over de tweedegraads opleidingen volgt begin 2016 een rapport over de eerstegraads lerarenopleidingen (hbo en wo).
2. Daarnaast geven we inzicht in relevante cijfers. In 2014 verscheen het rapport *De sector lerarenopleidingen in beeld*. Dit rapport beschrijft diverse aspecten van de lerarenopleidingen, zoals trends en kenmerken van de instromende populatie, studenttevredenheid, uitval en doorstromingssucces, diplomarendement en aansluiting op de arbeidsmarkt. Het rapport is het eerste in een reeks sectorbeelden: de komende jaren volgen beelden van andere clusters van verwante opleidingen in het hoger onderwijs. Ook hebben we in 2014/2015 de deelname in kaart gebracht aan trajecten voor zij-instromers in het beroep van leraar.
3. Eveneens in 2014 werd onderzocht hoe examencommissies in het hoger onderwijs functioneren (Inspectie van het Onderwijs, 2015c). De lerarenopleidingen – pabo's, eerstegraads- en tweedegraads opleidingen – zijn hierbij als groep vergeleken met het hbo respectievelijk het wo. Het beeld van de borging door de examencommissies wijkt voor lerarenopleidingen niet af van het algemene beeld in het hbo respectievelijk het wo, zo blijkt uit dit onderzoek.¹
4. In 2017 brengt de inspectie in samenwerking met de NVAO een vervolg uit van het rapport *De sector lerarenopleidingen in beeld*. Hierin worden de resultaten van voorgaand inspectieonderzoek en de – dan afgeronde – accreditatie meegenomen.

De tweedegraads lerarenopleidingen

De tweedegraads opleidingen vormen een groep van veel verschillende, soms kleine opleidingen. In totaal studeren er circa 22.000 studenten, van wie grofweg een derde in deeltijd (Inspectie van het Onderwijs, 2014). Een aantal studenten begint direct na de middelbare school met een lerarenopleiding, maar vooral deeltijdstudenten hebben vaak al werkervaring opgedaan, in het onderwijs of elders. Opmerkelijk is dat van de afgestudeerden circa 40 procent bij de start van de opleiding al een (ander) bachelor- of masterdiploma op zak heeft.²

1.2 Doel en onderzoeksopzet

Doel van het onderzoek

Het doel van dit onderzoek is om na te gaan of beginnende leraren die recent zijn afgestudeerd aan een tweedegraads opleiding zich door hun opleiding voldoende voorbereid voelen op het docentschap in het voortgezet onderwijs of het mbo. Het gaat niet om de prestaties van beginnende leraren die aan het werk zijn: we beogen uitspraken te doen over de voorbereiding daarop door de opleiding, zoals die door de betrokkenen wordt gepercipieerd. Met name het kennisniveau en de pedagogisch-didactische vaardigheden staan centraal. De opvattingen van afgestudeerden worden beperkt aangevuld met die van leidinggevendenden.

¹ De inspectie heeft hier niet apart over gepubliceerd. Wel is deze bevinding gemeld aan OCW en opgenomen in het antwoord op een Kamervraag over examencommissies bij de pabo.

² 1 cijfer ho 2011-2013, bewerking: Inspectie van het Onderwijs.

De lerarenopleidingen zijn sterk in beweging. Het is interessant om te zien of deze veranderingen hun weerslag vinden in de oordelen van afgestudeerden. Daarom is het de bedoeling dit onderzoek over een paar jaar te herhalen.

Onderzoeksvraag

Uitgangspunt is de volgende onderzoeksvraag:

Hoe beoordelen stakeholders in het voortgezet onderwijs en het mbo de kwaliteit van de tweedegraads lerarenopleidingen, in het bijzonder ten aanzien van het niveau van vakkennis en de voorbereiding op de praktijk (pedagogisch-didactische vaardigheden)?

Als 'stakeholders' beschouwen we beginnende leraren die maximaal drie jaar geleden hun tweedegraads bevoegdheid hebben behaald. Dat houdt in dat ze bevoegd zijn om les te geven in de onderbouw van havo/vwo, vmbo en mbo. Het betreft zowel afgestudeerden die op het moment van de bevraging daadwerkelijk als leraar voor de klas stonden, als afgestudeerden die niet (in het onderwijs) werkten. Daarnaast zijn leidinggevenden in voortgezet onderwijs en mbo bevraged die beginnende leraren in dienst hebben.

Een leraar die door de opleiding goed is voorbereid op de beroepspraktijk, is binnen onze definitie een leraar die voldoet aan de bekwaamheidseisen. De bekwaamheidseisen vormen een logisch uitgangspunt: ze zijn algemeen in het veld geaccepteerd, vormen onderdeel van de Wet op de beroepen in het onderwijs (wet BIO) en worden weerspiegeld in de studieprogramma's van de lerarenopleidingen. Als uitgangspunt voor de vragenlijsten hebben we de herijkte bekwaamheidseisen van de Onderwijscoöperatie (2014a; 2014b) gebruikt³:

1. De docent is vakinhoudelijk bekwaam.
2. De docent is vakdidactisch bekwaam (kennis, kunde).
3. De docent is pedagogisch bekwaam (kennis, kunde).

Deelvragen

Uitgaande van de bekwaamheidseisen kunnen we de volgende vragen stellen:

- A. Heeft de tweedegraads lerarenopleiding naar de mening van de stakeholders voldoende aandacht besteed aan de vakinhoud en vakdidactiek?
- B. Heeft de tweedegraads lerarenopleiding naar de mening van de stakeholders voldoende aandacht besteed aan pedagogisch-didactische vaardigheden?

Aangevuld met:

- C. Biedt de tweedegraads lerarenopleiding naar de mening van de stakeholders voldoende (organisatorische) kwaliteit om studenten in staat te stellen aan de bekwaamheidseisen te voldoen aan het einde van de opleiding?

Onderzoeksmethode

In dit onderzoek hebben we gebruikgemaakt van verschillende bronnen: twee vragenlijsten voor respectievelijk afgestudeerden en leidinggevenden, en gesprekken met betrokkenen. Zie voor meer informatie de bijlagen bij dit rapport. De vragenlijsten zijn gebaseerd op de bekwaamheidseisen. We hebben ernaar gestreefd om een evenwichtig en breed beeld te geven van de beroepsvoorbereiding, maar ontkwamen er niet aan om accenten te leggen. Zonder af te willen doen aan het belang van zaken als persoonlijke vorming of de vorming

³ Deze keuze is gemaakt omdat we dit onderzoek over een paar jaar willen herhalen, maar ook omdat we ons richten op het primaire proces, waarop in de nieuwe bekwaamheidseisen het accent wordt gelegd.

van een beroepsidentiteit, hebben we ons in de eerste plaats gericht op de vakkennis en vaardigheden die nodig zijn om een goede les te kunnen geven. Daarbij hebben we het begrip 'pedagogisch-didactische vaardigheden' iets ruimer genomen: we gaan ook in op toetsvaardigheden en het voeren van gesprekken met ouders.

De afgestudeerden zijn in het najaar van 2014 benaderd. In totaal hebben 927 afgestudeerden de vragenlijst ingevuld, afkomstig van lerarenopleidingen van negentien hogescholen. De responsgroep is representatief naar geslacht, vooropleiding en instelling. Alleen bij (clusters van) vakken lijkt er sprake van een ondervertegenwoordiging van de maatschappijvakken en een oververtegenwoordiging van beroepsgerichte vakken; we hebben ervoor gekozen om geen weging toe te passen.

We hebben voor verschillende achtergrondkenmerken onderzocht of die hebben geleid tot significant verschillende antwoorden, zoals vooropleiding, clusters van vakken, instellingen, opleidingstypen (voltijd/deeltijd), wel of niet werkzaam in het havo/vwo, vmbo of mbo ten tijde van het onderzoek. Daar waar relevante verschillen zijn gevonden geven we dat aan in de tekst.

Op verzoek van de inspectie zijn aan de vragenlijst 'Onderwijs werkt! 2015' vragen toegevoegd voor leidinggevenden van recent afgestudeerde leraren: collegeleden, schooldirecteuren en middenmanagement. Omwille van de leesbaarheid vatten we deze groep samen onder de noemer 'leidinggevenden'. Er namen 236 van deze leidinggevenden deel aan ons onderzoek. De resultaten van de onderzoeken onder afgestudeerden en leidinggevenden zijn besproken met beginnende leraren in voortgezet onderwijs en mbo, en voorgelegd aan het Algemeen Directeurenoverleg Educatieve Faculteiten (ADEF) en de VO-raad.

1.3 Leeswijzer

In de volgende hoofdstukken gaan we achtereenvolgens in op de drie deelvragen uit dit onderzoek. Hoofdstuk 2 behandelt de aandacht van lerarenopleidingen voor vakinhoud en vakdidactiek, hoofdstuk 3 de aandacht voor pedagogisch-didactische vaardigheden, en hoofdstuk 4 de organisatorische kwaliteit van de opleiding volgens de afgestudeerden. Het onderzoek maakt duidelijk dat er op een aantal punten nog slagen te maken zijn. Daarom presenteren we in de nabeschuiving (hoofdstuk 5) enkele aanbevelingen voor de toekomst. Ter illustratie van onze bevindingen staan op verschillende plekken in de tekst kaders met citaten van afgestudeerden.

2 Vakkennis en vakdidactiek

2.1 Inleiding

Goede docenten hebben een gedegen kennis van hun vak; daarmee zijn ze goed toegerust om hun vak uit te leggen en verbanden te leggen met andere vakken in het curriculum en de omringende wereld. Als ze hun eigen vak goed beheersen zijn ze ook in staat om passende opdrachten te formuleren, problemen van leerlingen te monitoren en bruikbare feedback te geven. Vanuit die basis dragen goede docenten bij aan het curriculum van de hele school en doen ze onderzoek naar het onderwijs.

In dit hoofdstuk gaan we in op de vraag of de lerarenopleidingen volgens de afgestudeerden voldoende aandacht besteden aan vakkennis en vakdidactiek. Achtereenvolgens gaan we in op de eigen vakinhoudelijke kennis en vaardigheden, vakdidactiek, de opbouw van het lesprogramma, het inzetten van vakkennis om verbindingen in de les te maken en het curriculum te verbeteren, en verschillen tussen disciplines.

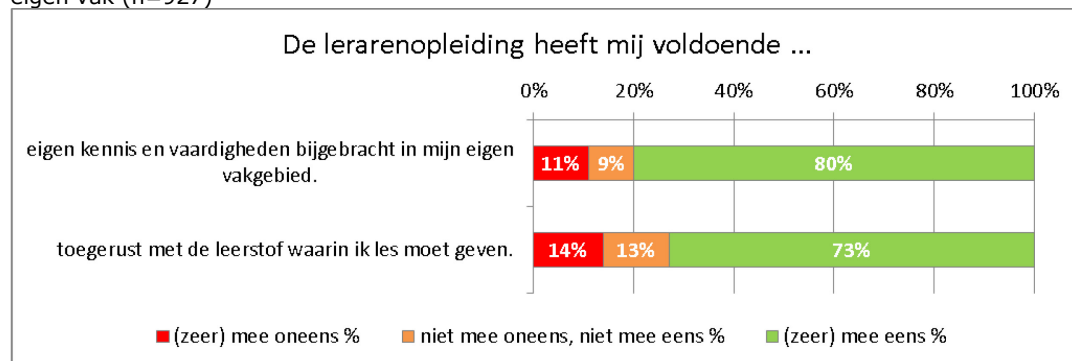
2.2 Eigen vakkennis en -vaardigheden

Vakkennis komt voldoende aan bod

Het grootste deel van de afgestudeerden, 80 procent, vindt dat de lerarenopleiding hun voldoende eigen kennis en vaardigheden heeft bijgebracht (figuur 2.2a). Een iets minder groot deel, 73 procent, vindt dat de lerarenopleiding ook voldoende kennis heeft overgebracht van de leerstof. Als we onderscheid maken tussen verschillende sectoren, dan zien we dat de afgestudeerden van lerarenopleidingen in de maatschappijvakken positiever zijn over de vakinhoudelijke voorbereiding dan afgestudeerden van de lerarenopleidingen in de beroepsgerichte vakken.

In de gesprekken met beginnende leraren werd het positieve beeld bevestigd, al zijn er verschillen per vak. Sommige vakken zijn zo breed dat je nooit genoeg leert, zo wordt opgemerkt. Het is dus van belang om niet alleen een brede basiskennis op te doen, maar ook om te leren hoe je je nieuwe kennis binnen je vakgebied eigen kunt maken.

Figuur 2.2a Oordelen van afgestudeerden over aandacht voor eigen kennis/vaardigheden in het eigen vak (n=927)

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2015

Vakkennis stabiel volgens leidinggevenden

Volgens de meeste leidinggevenden is het gemiddelde niveau van de vakkennis van recent afgestudeerden van tweedegraads opleidingen in de afgelopen drie jaar niet verbeterd of verslechterd. In het primair onderwijs, waar jarenlang veel kritiek was op de vakkennis, zagen leidinggevenden een duidelijk stijgende lijn in de vakkennis van recent afgestudeerden (Inspectie van het Onderwijs, 2015a). Dat zien we bij leidinggevenden in het voortgezet onderwijs en het mbo niet zo duidelijk terug. Het percentage leidinggevenden dat het eens is met de stelling 'Het gemiddelde niveau van recent afgestudeerden is in de laatste drie jaar verbeterd', ligt voor het voortgezet onderwijs op 16 procent en voor het mbo op 13 procent. Respectievelijk 12 procent (voortgezet onderwijs) en 15 procent (mbo) is het niet eens met de stelling. Opvallend is dat leidinggevenden in het mbo hierover vaker geen mening hebben dan in het voortgezet onderwijs: respectievelijk 11 procent (mbo) en 5 procent (voortgezet onderwijs) geeft geen antwoord op deze vraag.

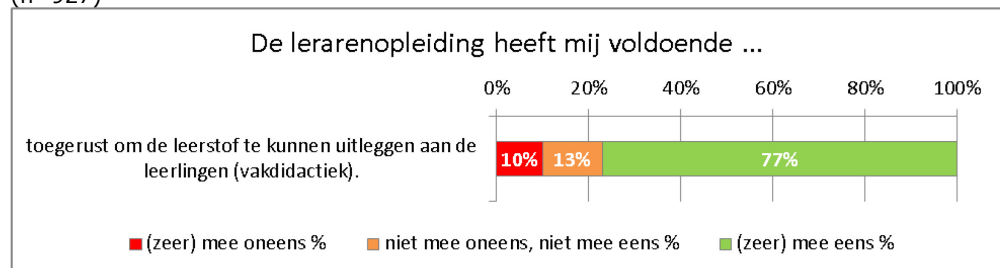
"De opleiding was vakinhoudelijk zeer sterk en interessant en met vakken als sociologie en culturele antropologie vanuit een mooi breed perspectief op de maatschappij."

2.3 Het eigen vak kunnen uitleggen

Vakdidactiek krijgt voldoende aandacht

Driekwart van de afgestudeerden vindt zich voldoende door de lerarenopleiding voorbereid om de leerstof uit te kunnen leggen (figuur 2.3a). Ook in de open vragen worden vakkennis en vakdidactiek positief beoordeeld: op de vraag 'Wat deed de lerarenopleiding die u hebt gevolgd goed?' noemt een kwart van de invullers onderwerpen die hiermee te maken hebben.

Figuur 2.3a Oordelen van afgestudeerden over aandacht voor uitleggen van het eigen vak (n=927)

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2015

De meningen van de leidinggevenden passen in dit beeld. Slechts zo'n 7 procent vindt dat beginnende leraren door hun opleiding onvoldoende zijn toegerust om de leerstof duidelijk te kunnen uitleggen. De helft van de leidinggevenden in het voortgezet onderwijs en bijna 60 procent van de leidinggevenden in het mbo is hier wel tevreden over, daarnaast antwoordt een groot deel 'neutraal'. Leidinggevenden zijn het bovendien vaker eens dan oneens met de stelling 'het gemiddelde niveau van recent afgestudeerden is in de laatste drie jaar verbeterd waar het gaat om de (vak)didactische vaardigheden'. Dat geldt vooral voor het mbo: een kwart van de leidinggevenden vindt dat de (vak)didactische vaardigheden zijn verbeterd, 17 procent vindt van niet. In het voortgezet onderwijs is dat respectievelijk 20 (eens) en 12 (oneens) procent. Ook over dit onderwerp hebben leidinggevenden in het mbo vaak geen mening: 13 procent geeft geen antwoord op deze vraag. In het voortgezet onderwijs is dat 6 procent.

2.4 De opbouw van het lesprogramma van het eigen vak

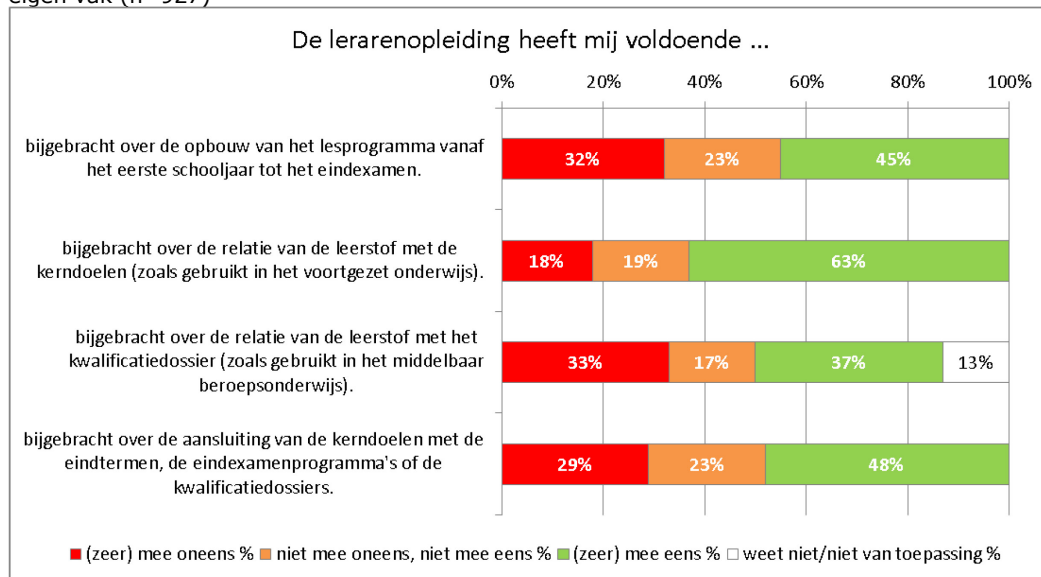
Meer aandacht voor leerlijnen gewenst

Slechts 45 procent van de afgestudeerden vindt dat hun voldoende is bijgebracht over de opbouw van het lesprogramma vanaf het eerste schooljaar tot het eindexamen, terwijl 32 procent vindt hierop onvoldoende te zijn voorbereid (figuur 2.4a). Afgestudeerden die op het moment van de enquête voor de klas stonden, zijn kritischer op dit punt dan niet-werkenden.

Slechts een klein deel van de afgestudeerden heeft tijdens de opleiding voldoende geleerd over de relatie van hun vak met de kwalificatiedossiers die in het mbo gebruikt worden: ruim een derde deel is daar tevreden over, eveneens een derde deel is ontevreden. We zien wel verschillen tussen disciplines: afgestudeerden van lerarenopleidingen voor beroepsgerichte vakken zijn hierover tevredener dan afgestudeerden bij talen en exacte vakken. De tevredenheid over de relatie van de leerstof met de kerndoelen zoals die in het voortgezet onderwijs worden gebruikt, is groter en ligt rond het gemiddelde van de percentages bij andere vragen. Twee derde deel is hier tevreden over, bijna een vijfde deel is ontevreden.

Uit de gesprekken met beginnende leraren komt het beeld naar voren dat de aandacht voor leerlijnen in het voortgezet onderwijs en het mbo per opleiding kan verschillen.

Figuur 2.4a Oordelen van afgestudeerden over de opbouw van het lesprogramma van het eigen vak (n=927)

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2015

2.5 Verbindingen leggen en het curriculum verbeteren vanuit vakkennis

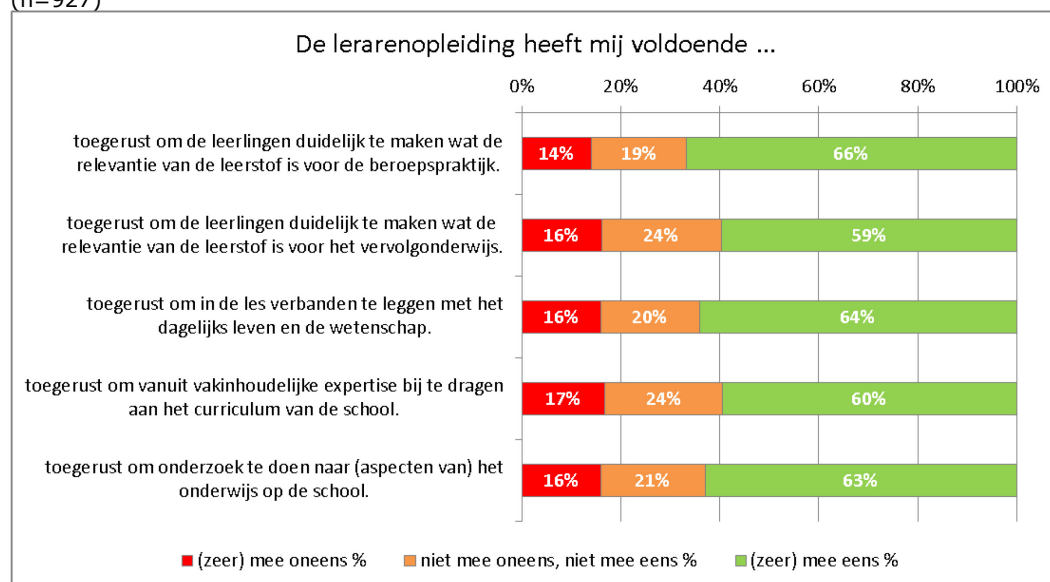
Redelijk tevreden over aandacht voor verbindings en curriculumverbetering

Binnen het onderwijs is niet alleen aandacht voor de lesstof zelf van belang, maar ook voor het nut van die vakkennis. Een leraar moet de verbinding kunnen leggen tussen de vakkennis en de wereld om ons heen. De tevredenheid over de voorbereiding hierop is redelijk en ligt rond het gemiddelde in vergelijking tot andere onderwerpen. Rond de 60 procent van de afgestudeerden vindt dat ze voldoende hebben geleerd om de relevantie van de leerstof voor de beroepspraktijk

of het vervolgonderwijs te kunnen uitleggen (figuur 2.5a). Datzelfde percentage zegt in de les voldoende verbanden te kunnen leggen met het dagelijks leven en de wetenschap. We zien dat afgestudeerden die voor de klas stonden toen zij de vragenlijst invulden, hier minder tevreden over zijn dan niet-werkenden.

Als lid van een vaksectie moet een leraar vanuit vakinhoudelijke expertise ook kunnen bijdragen aan het curriculum van de hele school en onderzoek kunnen doen naar aspecten van het onderwijs, om daarmee het onderwijs te verbeteren. 60 procent van de afgestudeerden vindt dat zij daartoe voldoende zijn toegerust. Een iets groter percentage zegt voldoende toegerust te zijn om onderzoek te doen naar het onderwijs op de school.

Figuur 2.5a Oordelen van afgestudeerden over de relevantie van de leerstof van het eigen vak (n=927)

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2015

2.6 Verschillen tussen disciplines

Weinig verschillen tussen disciplines

In de vorige paragrafen hebben we de mening van afgestudeerden over vakkennis en –didactiek weergegeven. Over het algemeen zien we daarbij weinig verschillen tussen afgestudeerden van verschillende disciplines. We hebben clusters van vakken vergeleken en maken daarbij onderscheid tussen maatschappijvakken⁴, talen, exacte vakken of beroepsgerichte vakken⁵. Wel zien we dat afgestudeerden van beroepsgerichte opleidingen tevredener zijn dan afgestudeerden van talen of exacte vakken over de aandacht voor leerlijnen. Ook zijn ze tevredener over de mate waarin ze hun vakkennis kunnen inzetten om de les of het curriculum te verrijken.

2.7 Conclusies

Het merendeel van de afgestudeerden is tevreden over de vakinhoudelijke voorbereiding: de mate waarin ze vakkennis hebben opgedaan (vier vijfde deel tevreden) en vakdidactische vaardigheden hebben ontwikkeld, zoals het goed

⁴ Bijvoorbeeld aardrijkskunde, geschiedenis of economie.

⁵ Vakken die niet in het voortgezet onderwijs worden gegeven, met name in het agrarische en technische domein.

kunnen uitleggen van de stof (driekwart tevreden). Over andere onderdelen is men redelijk tevreden: het kunnen leggen van verbindingen tussen de vakkennis en de wereld om ons heen, en het kunnen bijdragen aan het verbeteren van het curriculum.

Wel vinden afgestudeerden over het geheel genomen dat de opbouw van het vak vanaf het eerste jaar tot het eindexamen meer aandacht behoeft van de lerarenopleiding. Dat geldt nog sterker voor de aansluiting van het vak bij de kwalificatiedossiers, zoals gebruikt in het mbo. De inspectie vindt het belangrijk dat leraren voldoende kennis hebben van leerlijnen en einddoelen. Dat is een voorwaarde om te weten hoe een les zich verhoudt tot het jaarprogramma en het totale curriculum, en om te kunnen bijdragen aan curriculumvernieuwing. In het mbo is variatie in opleidingen en leerlijnen groot en minder geformaliseerd dan in het voortgezet onderwijs, maar dat neemt niet weg dat kennis over kwalificatiestructuren en hoe die eruit kunnen zien tot het basispakket zouden moeten horen.

In het algemeen zien we weinig verschillen tussen afgestudeerden van verschillende disciplines (maatschappijvakken, talen, exacte of beroepsgerichte vakken). Wel zijn afgestudeerden van beroepsgerichte vakken tevredener dan die van talen en exacte vakken over de aandacht voor leerlijnen, met name wat betreft de aansluiting op kwalificatiedossiers.

3 Pedagogisch-didactische vaardigheden

3.1 Inleiding

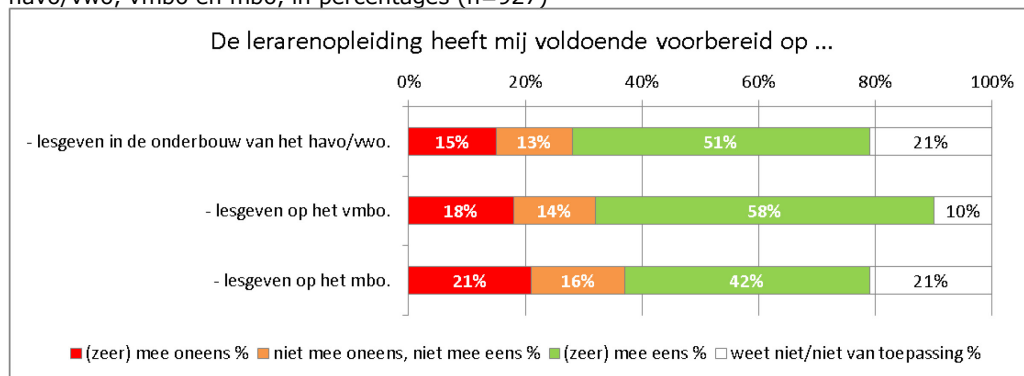
In dit hoofdstuk gaan we na of afgestudeerden van tweedegraads opleidingen tevreden zijn over de aandacht voor pedagogische en didactische vaardigheden. Achtereenvolgens komen aan de orde: de voorbereiding op het werkveld in zijn algemeenheid (voortgezet onderwijs, mbo), de theoretische onderwijskundige basis, het voorbereiden en geven van de les zelf, het pedagogisch klimaat, het systematisch volgen van leerlingen en het omgaan met verschillen tussen leerlingen met leer- of gedragsproblemen.

3.2 De voorbereiding op voortgezet onderwijs en mbo

Vorbereiding op het mbo blijft achter

In het algemeen zijn afgestudeerden redelijk tevreden over de voorbereiding op een baan in het de onderbouw van havo/vwo, maar veel minder over de voorbereiding op het lesgeven in het mbo (figuur 3.2a). De stelling 'De lerarenopleiding heeft mij voldoende voorbereid op lesgeven in het mbo' wordt door slechts 42 procent van de afgestudeerden onderschreven, ruim een vijfde deel is het daar niet mee eens. Afgestudeerden van beroepsgerichte opleidingen zijn over het algemeen positiever over de voorbereiding op het mbo.

Figuur 3.2a Oordelen van (alle) afgestudeerden over voorbereiding op het lesgeven op havo/vwo, vmbo en mbo, in percentages (n=927)*

* Bij deze vraag heeft een substantieel deel 'weet net/niet van toepassing' geantwoord. Bij de overige figuren die we presenteren is deze categorie verwaarloosbaar (zie bijlage I).

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2015

Wanneer we alleen kijken naar afgestudeerden van een voltijdopleiding, dan blijkt de ontevredenheid over de voorbereiding op het mbo nog sterker: slechts een op de drie voltijdstudenten voelt zich voldoende voorbereid op dit schooltype. Dat is in lijn met de conclusies van onderzoek verricht door Ecorys onder ouderejaarsstudenten van lerarenopleidingen: voltijdstudenten voelen zich vaker minder goed voorbereid op het lesgeven in mbo dan duale studenten of deeltijdstudenten (Ecorys/MOOZ, 2015)⁶. Uit ons eigen onderzoek blijkt dat afgestudeerden van een voltijdopleiding wel positiever zijn over de voorbereiding op lesgeven in de onderbouw van het

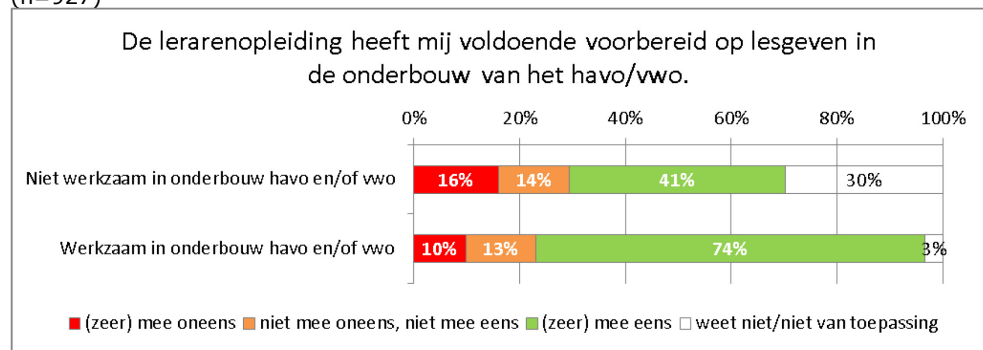
⁶ Uit het onderzoek van Ecorys blijkt dat voltijdstudenten zich minder goed voorbereid voelen dan duale- en deeltijdstudenten op aspecten van het lesgeven in beroepsonderwijs: vmbo en mbo. In ons onderzoek zien we geen verschil tussen voltijd- en deeltijdstudenten wat betreft tevredenheid op de voorbereiding op het vmbo.

havo/vwo dan afgestudeerden van deeltijdopleidingen. Daarnaast blijkt bekendheid vanuit de praktijk met het onderwijstype waarin de leraar later les gaat geven, van groot belang voor het gevoel goed voorbereid te zijn. In paragraaf 4.5 gaan we hier nader op in.

Respondenten die werken op het betreffende schooltype zijn positiever

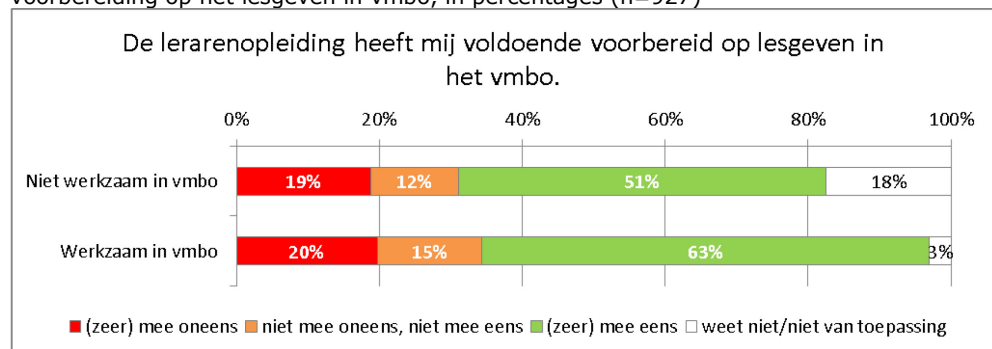
Afgestudeerden die daadwerkelijk aan het werk zijn gegaan in het betreffende werkveld, oordelen positiever dan andere afgestudeerden. Dat geldt met name voor de voorbereiding op het mbo en de onderbouw van havo/vwo: respectievelijk twee derde deel (mbo) en driekwart (onderbouw havo/vwo) van de afgestudeerden met een baan in het betreffende werkveld is daar tevreden over, tegenover respectievelijk 30 en ruim 40 procent van de afgestudeerden die niet in het betreffende werkveld werken. In het vmbo is het verschil tussen afgestudeerden die werkzaam zijn in deze sector en degenen die dat niet zijn minder groot (figuur 3.2b tot en met 3.2d).

Figuur 3.2b Oordelen van afgestudeerden die wel/niet werkzaam zijn in de onderbouw van het havo en/of vwo over voorbereiding op het lesgeven op onderbouw havo/vwo, in percentages (n=927)

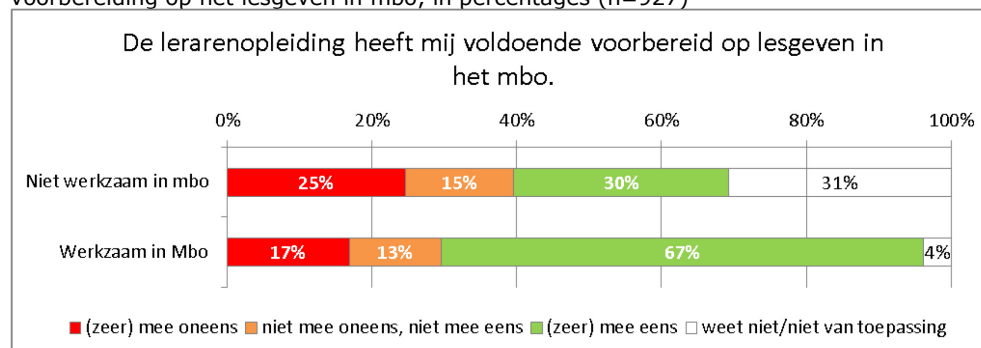
Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2015

Figuur 3.2c Oordelen van afgestudeerden die wel/niet werkzaam zijn in vmbo over voorbereiding op het lesgeven in vmbo, in percentages (n=927)

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2015

Figuur 3.2d Oordelen van afgestudeerden die wel/niet werkzaam zijn in mbo over voorbereiding op het lesgeven in mbo, in percentages (n=927)

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2015

Leidinggevend en bevestigen het beeld

Aan leidinggevend in voortgezet onderwijs en mbo is gevraagd hoe zij oordelen over de kennis en vaardigheden van beginnende leraren, afkomstig van een tweedegraads lerarenopleiding⁷. De antwoorden bevestigen het beeld dat hierboven is geschetst: leidinggevend uit het mbo zijn minder tevreden dan leidinggevend in het voortgezet onderwijs. Vier van de tien leidinggevend in het mbo en zes van de tien leidinggevend in het voortgezet onderwijs beoordeelt de kennis en vaardigheden van beginnende docenten afkomstig van een tweedegraads lerarenopleiding als (ruim) voldoende. Bij beide schooltypen vindt een op de tien leidinggevend de kennis en vaardigheden van deze groep (ruim) onvoldoende. Opvallend is dat er in het mbo een vrij grote groep – 20 procent – geen mening heeft op dit punt. Bij leidinggevend in het voortgezet onderwijs heeft 12 procent geen mening.

Een nieuwe specialisatie voor (v)mbo

Dat het mbo van oudsher minder aandacht krijgt bij de lerarenopleiding is een bekend gegeven; hetzelfde geldt overigens voor het vmbo. Leraren in het beroepsonderwijs werden van oudsher vooral geworven vanuit de praktijk en minder vanuit de lerarenopleidingen. De lerarenopleidingen werken aan extra aandacht voor het lesgeven in het vmbo en mbo en passen hun curriculum daarop aan. Bij de meeste lerarenopleidingen kunnen studenten die in 2016/2017 aan hun vierde studiejaar beginnen, zich specialiseren in (de onderbouw van) havo/vwo of voor het vmbo/mbo; bij enkele lerarenopleidingen is deze afstudeerrichting nu al een feit (Ecorys/MOOZ, 2015). De inspectie zal het onderzoek onder afgestudeerden over een paar jaar herhalen; het zal interessant zijn om te zien hoe afgestudeerden dan oordelen over de voorbereiding op deze schooltypes.

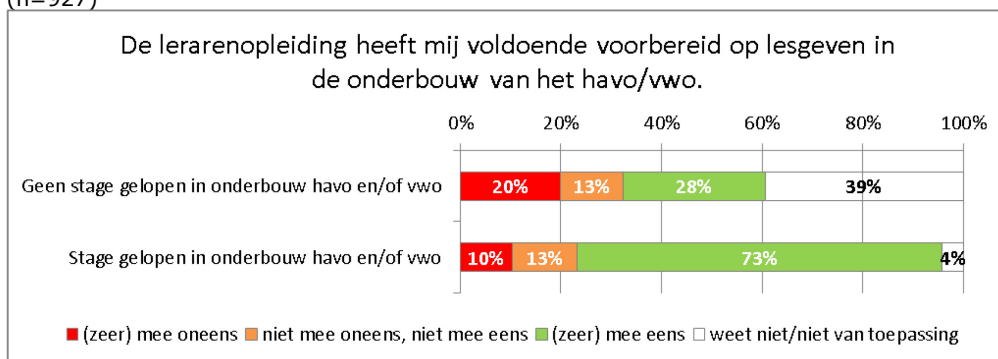
Uit gesprekken met beginnende leraren komt naar voren dat een specialisatie van belang is, maar niet de enige oplossing. De beginnende leraren vinden het belangrijk dat er binnen de opleiding aandacht is voor verschillen tussen leerlingen. Immers: een vwo-leerling vraagt iets heel anders dan een leerling in de theoretische leerweg van het vmbo, en in het mbo is niveau 1 heel verschillend van niveau 4. Of die aandacht voor verschillen er is hangt onder meer samen met de kennis en ervaring van lerarenopleiders (zie paragraaf 4.3).

⁷ Bij deze vraag uit het onderzoek 'Onderwijs werkt!' (Regioplan 2015) is geen onderscheid gemaakt tussen leidinggevend van scholen waar op het moment van het onderzoek beginnende leraren werkzaam waren en andere leidinggevend.

Praktijkervaring is van groot belang

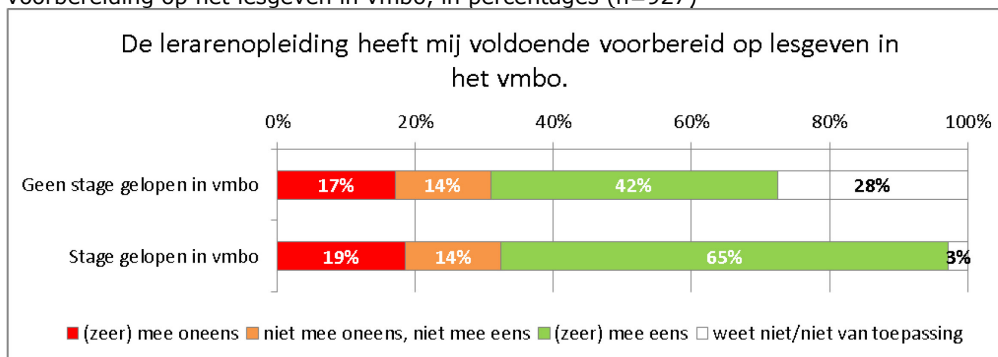
Een belangrijk onderdeel van de voorbereiding op een schooltype is de stage (zie ook paragraaf 4.5). Afgestudeerden die géén stage hebben gelopen in de betreffende werkveldsoort voelen zich veel minder goed voorbereid. Dat geldt weer met name voor de onderbouw van havo/vwo en voor het mbo (figuren 3.2e tot en met 3.2g).

Figuur 3.2e Oordelen van afgestudeerden die wel/niet stage hebben gelopen in onderbouw havo/vwo over voorbereiding op het lesgeven op onderbouw havo/vwo, in percentages (n=927)

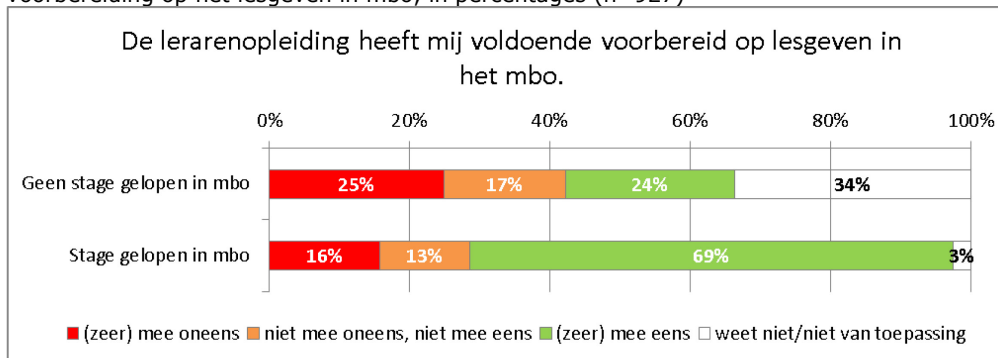
Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2015

Figuur 3.2f Oordelen van afgestudeerden die wel/niet stage hebben gelopen in vmbo over voorbereiding op het lesgeven in vmbo, in percentages (n=927)

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2015

Figuur 3.2g Oordelen van afgestudeerden die wel/niet stage hebben gelopen in mbo over voorbereiding op het lesgeven in mbo, in percentages (n=927)

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2015

Daarnaast lijkt ook de ervaring die studenten hebben opgedaan in hun vooropleiding van invloed te zijn. Afgestudeerden die met een mbo-vooropleiding zijn begonnen aan hun lerarenopleiding zijn positiever over de voorbereiding op het lesgeven op vmbo en mbo dan havisten of vwo'ers; omgekeerd zijn havisten en vwo'ers tevredener over de voorbereiding op het werken in havo en vwo. Dit laat zien dat bekendheid vanuit de praktijk met het onderwijstype waarin de leraar later les gaat geven, van groot belang is voor het gevoel goed voorbereid te zijn.

3.3 Theoretische basis

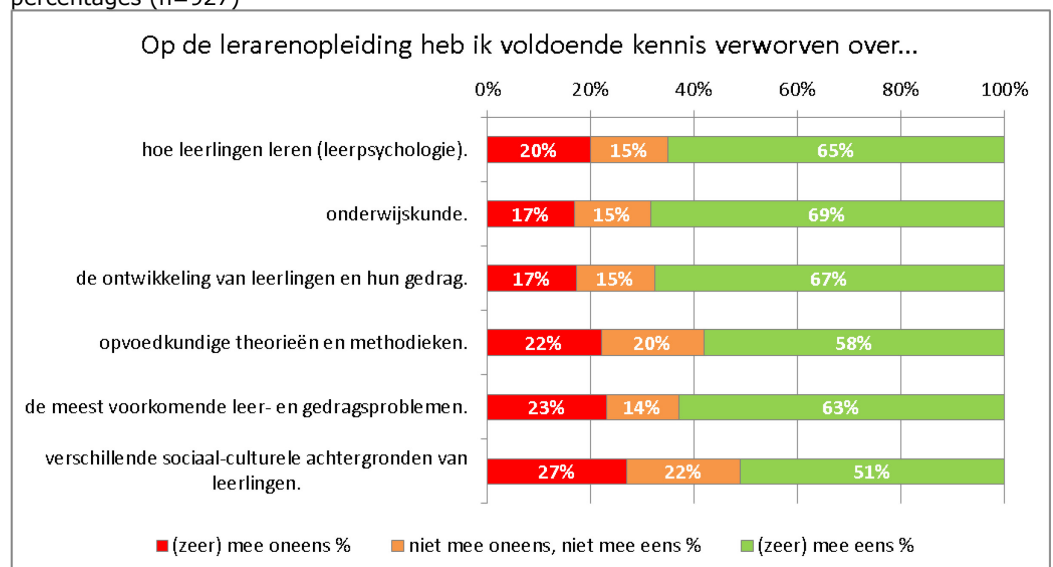
Theoretische basis kan steviger

Over de theoretische basis van het lesgeven zijn afgestudeerden redelijk tevreden: twee derde deel vindt die basis voldoende (figuur 3.3a). Toch is een vijfde deel ontevreden over de theoretische basis van leerprocessen (leerpsychologie) en zou ruim een vijfde deel meer willen hebben geleerd over opvoedkunde en leer- en gedragsproblemen. Ook in de gesprekken met beginnende leraren komt dit punt naar voren: zij vinden het belangrijk dat de ontwikkeling van basisvaardigheden steeds wordt gekoppeld aan theoretische kennis en hebben behoefte aan meer diepgang. Afgestudeerden van beroepsgerichte opleidingen zijn iets positiever over de theoretische basis dan andere afgestudeerden. Over het leren bijhouden van de vakliteratuur zegt een op de zes afgestudeerden dat voldoende geleerd te hebben, maar een vijfde deel vindt van niet.

"Op de hogeschool is te veel aandacht voor zelf ontdekkend leren op het terrein van pedagogiek en didactiek, dat doe je al genoeg in je werk voor de klas. De theoretische onderbouwing van de didactiek en pedagogiek was er nauwelijks. Op de hogeschool zou meer ruimte moeten zijn voor de theoretische achtergronden van pedagogiek en didactiek."

Leidinggevend en zijn verdeeld in hun mening over de kennis die beginnende leraren in hun opleiding meekrijgen over leer- en ontwikkelingsprocessen. Zowel in voortgezet onderwijs als in mbo vindt ruim een derde van de leidinggevend dit voldoende, een vijfde deel is ontevreden.

Figuur 3.3a Oordelen van afgestudeerden over de theoretische basis van het lesgeven, in percentages (n=927)

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2015

Meer aandacht voor sociaal-culturele achtergronden van leerlingen gewenst

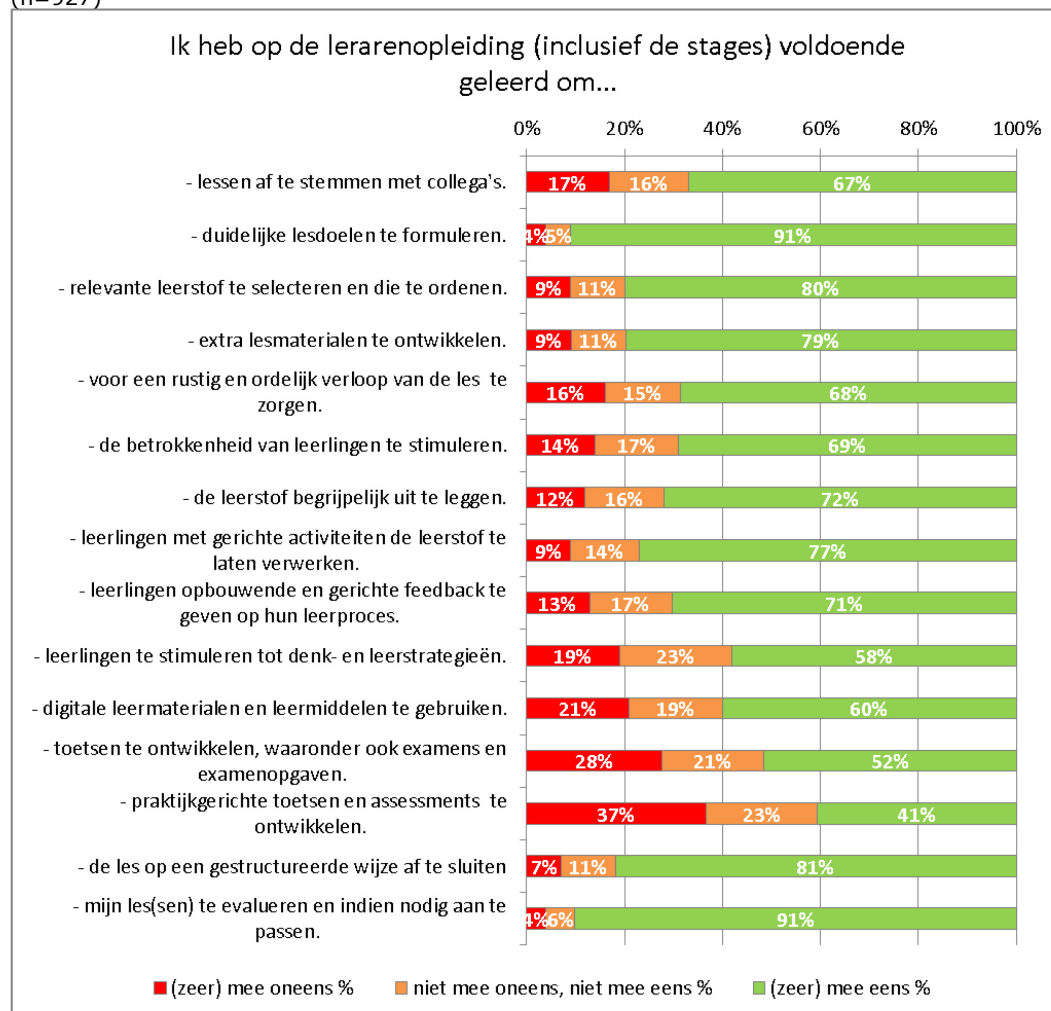
Veel afgestudeerden zouden hebben gewild dat de opleiding meer theorie over verschillende sociaal-culturele achtergronden van leerlingen had aangeboden. Ruim een kwart van de afgestudeerden is daar ontevreden over. Ook de tevredenheid over het daadwerkelijk leren omgaan met leerlingen van verschillende sociaal-culturele achtergronden blijft achter (zie paragraaf 3.5). Het belang van kennis en vaardigheden op dit gebied wordt onderstreept door beginnende leraren in het vmbo met wie de inspectie sprak.

3.4 De les zelf

Redelijk tevreden over basale vaardigheden

Een aantal basale pedagogisch-didactische vaardigheden scoren hoog. Negen van de tien afgestudeerden vinden dat zij op hun lerarenopleiding voldoende hebben geleerd om duidelijke lesdoelen te formuleren en om na afloop de les te evalueren en zo nodig aan te passen. Over onderwerpen als het selecteren van relevante leerstof, het sturen van leerlingen met gerichte activiteiten en het gestructureerd afsluiten van de les, zijn acht van de tien afgestudeerden tevreden (figuur 3.4a). Over een aantal andere vaardigheden is de tevredenheid lager. Dat geldt bijvoorbeeld voor het leren stimuleren van de betrokkenheid van leerlingen en het kunnen afstemmen van de lessen met collega's: twee derde deel is hier tevreden over.

Figuur 3.4a Oordelen van afgestudeerden over voorbereiding op de les zelf, in percentages (n=927)

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2015

Ook leidinggevenden redelijk tevreden

Ook leidinggevenden zijn redelijk tevreden over onderdelen als het doelgericht opbouwen van de les en het actief betrekken van leerlingen. We zien wel een verschil tussen het voortgezet onderwijs en het mbo. Leidinggevenden in het voortgezet onderwijs zijn iets tevredener over de doelgerichte lesopbouw dan leidinggevenden in het mbo (respectievelijk 51 en 44 procent tevreden), maar minder tevreden over het actief betrekken van leerlingen (respectievelijk 34 en 50 procent tevreden). Over de voorbereiding op het geven van individuele feedback aan leerlingen lopen de meningen van leidinggevenden in het voortgezet onderwijs uiteen. Bijna een derde deelt de toerusting hierop voldoende, ruim een kwart is ontevreden. Leidinggevenden in het mbo zijn veel tevredener over de voorbereiding op het geven van feedback: 46 procent is tevreden, 12 procent is ontevreden.

Klassenmanagement is essentieel

Beginnende leraren in het voortgezet onderwijs met wie de inspectie sprak onderstrepen het belang van klassenmanagement en het kunnen opbouwen van een goede relatie met je leerlingen. Dat is een absolute voorwaarde om les te kunnen geven, zo vindt men. De tevredenheid over het onderdeel 'voor een rustig en ordelijk verloop van de les zorgen' ligt bij de respondenten van de vragenlijst rond

het gemiddelde in vergelijking met andere onderdelen: 16 procent is daar ontevreden over, ruim twee derde deel is tevreden. Andere aspecten van klassenmanagement, zoals het sturen van groepsprocessen en het stellen en handhaven van gedragsregels, worden besproken in paragraaf 3.5. Behalve dergelijke praktische vaardigheden moet je als leraar ook een bepaalde mentale houding ontwikkelen, zo werd in de gesprekken opgemerkt. Je moet gezag uitstralen op een manier die bij je past.

Meer aandacht voor toetsvaardigheden gewenst

Veel minder tevreden zijn afgestudeerden als het gaat om een andere belangrijke vaardigheid: het ontwikkelen van toetsen of examenopgaven. De helft van de afgestudeerden zegt dat voldoende geleerd te hebben, ruim een kwart vindt van niet. Over het ontwikkelen van praktijkgerichte toetsen en assessments – die in het beroepsonderwijs voorkomen – zijn afgestudeerden nog minder tevreden. Slechts 40 procent heeft dat naar eigen zeggen meegekregen, eveneens bijna 40 procent zegt dat niet voldoende te hebben geleerd.

De ervaring van beginnende leraren met wie wij spraken is wisselend wanneer het gaat om de voorbereiding op toetsen. Er is meestal wel een basale cursus over toetsing, zo wordt gezegd, maar er is ook behoefte aan meer theoretische diepgang en aandacht voor alternatieve toetsvormen, zoals het portfolio.

Digitale leermiddelen kunnen meer worden uitgebuit

De tevredenheid over het leren gebruiken van digitale leermiddelen en het kunnen stimuleren van denk- en leerstrategieën van leerlingen blijft ook achter: een vijfde deel is daar ontevreden over, zes van de tien afgestudeerden zijn tevreden. De beginnende leraren die wij spraken hebben verschillende ervaringen: sommige hebben alleen kennism gemaakt met het smartboard, andere hebben van hun vakdocent veel geleerd over het gebruik van digitale middelen. Er kan heel veel: naast internet en smartboard valt te denken aan de inzet van mobiele telefoons en bijvoorbeeld het gebruik van webtools en gaming. Digitale leermiddelen zijn een 'must' om je leerlingen te bereiken, zo vindt men. Ook vanuit het werkveld is hier behoefte aan. De VO-raad pleit voor een doorbraak in het aanbod van digitaal leermateriaal, zodat docenten vaardig worden in het samenstellen en toepassen van digitaal leermateriaal (VO-raad, 2014).

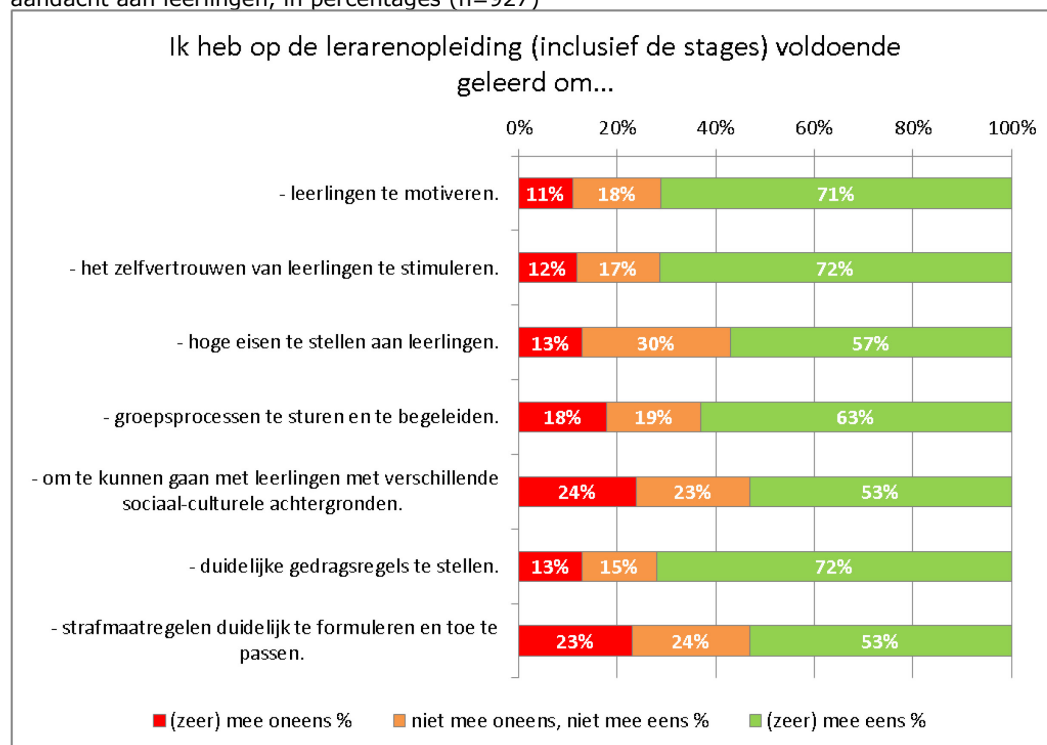
3.5 Persoonlijke aandacht voor leerlingen

Motiveren en regels stellen voldoende geleerd, handhaven is lastiger

Leren leraren in hun opleiding om hun leerlingen te motiveren en zelfvertrouwen te geven? Ruim 70 procent van de afgestudeerden vindt van wel (figuur 3.5a). Uit eerder onderzoek blijkt dat het motiveren van ongeïnteresseerde leerlingen nog lastig wordt gevonden: 40 procent van de leraren in de onderbouw is daar naar eigen zeggen niet toe in staat (Inspectie van het Onderwijs, 2015b). Het percentage dat zegt geleerd te hebben om hoge eisen te stellen aan leerlingen is met ruim de helft relatief laag. Dat is jammer omdat uit onderzoek blijkt dat het, wil je leerresultaten behalen, belangrijk is om hoge verwachtingen te hebben en eisen te stellen (bijvoorbeeld Hattie, 2009).

Ruim 70 procent van de afgestudeerden zegt te hebben geleerd om duidelijke gedragsregels te stellen. Om die gedragsregels in de praktijk ook te handhaven is lastiger: slechts de helft van de afgestudeerden zegt geleerd te hebben om corrigerende maatregelen te formuleren en toe te passen, een kwart is daar ontevreden over. De tevredenheid over het onderdeel 'groepsprocessen sturen en begeleiden' zit daartussenin.

Figuur 3.5a Oordelen van afgestudeerden over voorbereiding op het geven van persoonlijke aandacht aan leerlingen, in percentages (n=927)

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2015

Aandacht voor leerlingen met verschillende sociaal-culturele achtergronden

Om goed onderwijs te kunnen bieden aan álle leerlingen is het van belang dat leraren om kunnen gaan met mogelijke verschillen in culturele, etnische en godsdienstige achtergrond tussen leerlingen. Een kwart van de afgestudeerden zegt onvoldoende geleerd te hebben om om te kunnen gaan met leerlingen van verschillende sociaal-culturele achtergronden. Slechts iets meer dan de helft van de afgestudeerden is tevreden over de aandacht hiervoor op de opleiding. Eerder zagen we dat er ook behoefte is aan meer theoretische kennis op dit punt (paragraaf 3.3).

Communicatie met ouders en leerlingen: gesprekstechnieken kunnen helpen

Naast het lesgeven zelf is ook het kunnen overleggen met ouders van leerlingen een belangrijk onderdeel van het werk. De tevredenheid over de voorbereiding hierop is laag: 40 procent van de afgestudeerden zegt dit voldoende geleerd te hebben, eveneens 40 procent heeft dit niet geleerd. Het is de vraag hoeveel aandacht hiervoor moet zijn binnen de opleiding: overleggen met ouders leer je pas echt na de opleiding, zo zeggen sommige beginnende leraren. Toch kan de opleiding je daar wel op voorbereiden, bijvoorbeeld door lessen in gesprekstechnieken aan te bieden. Ook conflicthantering kan nuttig zijn, bijvoorbeeld wanneer een lastig gesprek moet worden gevoerd.

"In iedere lerarenopleiding zou een minor Omgangskunde moeten zitten, daar leer je hoe je kunt omgaan met agressie en lastige situaties."

Daarmee samenhangend zou er ook meer aandacht moeten zijn voor de rol van de leraar als mentor, zo vindt men, want het mentoraat is steeds meer centraal komen

te staan op scholen. Wanneer bel je bijvoorbeeld een ouder, wanneer juist niet? Collega's op school lijken dat vooral 'op gevoel' te doen.

3.6 Omgaan met verschillen tussen leerlingen

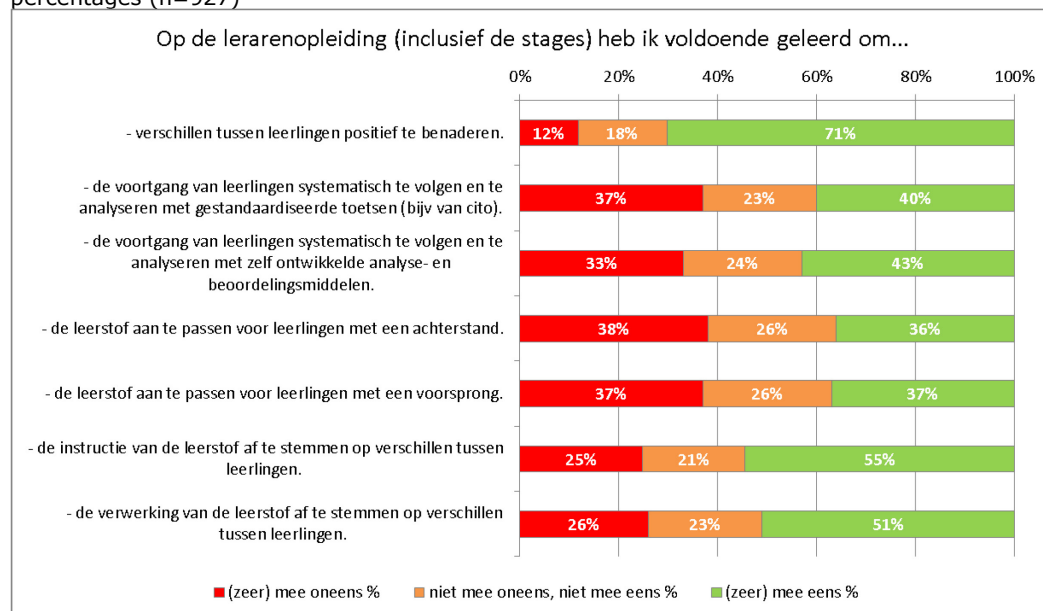
Ontevredenheid over voorbereiding op differentiatievaardigheden

Van leraren wordt niet alleen verwacht dat zij een goede les kunnen geven, maar ook dat zij daarbij rekening houden met verschillen tussen leerlingen. De meeste afgestudeerden voelen zich daar slecht op voorbereid. Een groot deel (70 procent) zegt wel geleerd te hebben om verschillen positief te benaderen, maar veel minder om de voortgang van leerlingen systematisch te volgen en de les daarop aan te passen (figuur 3.6a). Een derde deel heeft niet geleerd om de voortgang van leerlingen systematisch te volgen en te analyseren; slechts vier van de tien afgestudeerden zijn tevreden over de aandacht hiervoor op de opleiding.

Dat geldt in nog iets sterkere mate voor het aanpassen van de leerstof aan leerlingen met een voorsprong of achterstand. In de gesprekken wordt differentiëren 'de kern van goed onderwijs' genoemd, maar "niemand lijkt te weten hoe dat moet". Slechts ruim een derde deel van de afgestudeerden zegt dat voldoende geleerd te hebben tijdens de opleiding, eveneens ruim een derde is hier ontevreden over. Het aanpassen van de instructie of de verwerking van de leerstof wordt iets positiever beoordeeld, al zegt nog steeds een kwart van de afgestudeerden dit onvoldoende geleerd te hebben.

De mening van leidinggevendenden sluit hierop aan: ook zij zijn veel minder tevreden over de toerusting van beginnende leraren op differentiatievaardigheden dan op andere vaardigheden. Vooral leidinggevendenden in het voortgezet onderwijs vinden de toerusting tekortschieten. Slechts een vijfde deel van hen is het (zeer) eens met de stelling 'De beginnende leraren op mijn school zijn door hun tweedegraads lerarenopleiding voldoende toegerust om de voortgang van leerlingen systematisch te kunnen volgen en analyseren'. Leidinggevendenden in voortgezet onderwijs en mbo zijn nog kritischer over de voorbereiding op het afstemmen van onderwijs op verschillen tussen leerlingen. Ongeveer de helft van de leidinggevendenden vindt de voorbereiding daarop onvoldoende: 56 procent (voortgezet onderwijs) en 41 procent (mbo).

Figuur 3.6a Oordelen van afgestudeerden over voorbereiding op differentiatievaardigheden, in percentages (n=927)

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2015

Ervaring opdoen in het speciaal onderwijs helpt

Aan de invullers van de vragenlijst hebben we gevraagd of zij tijdens de opleiding stage hebben gelopen in het (voortgezet) speciaal onderwijs, dan wel of zij daarmee ervaring hebben opgedaan. Afgestudeerden met (stage-)ervaring in het speciaal onderwijs zijn significant positiever over de voorbereiding op het omgaan met verschillen en het bieden van maatwerk, dan andere afgestudeerden (zie ook paragraaf 4.5).

"Door te differentiëren krijg je meer tevreden leerlingen. In mijn opleiding werd daarvoor een goede basis gelegd, die heb ik vervolgens zelf uitgebouwd: er meer over gaan lezen, ermee experimenteren. In mijn ervaring is het belangrijk om eerst te weten wat leerlingen kunnen en waar ze extra steun nodig hebben. Je kunt homogeen beginnen, maar na verloop van tijd krijgen sommige leerlingen extra opdrachten, andere juist extra uitleg. Hierdoor wordt het lesgeven uitdagender en afwisselender."

Differentiatievaardigheden blijven achter bij beginnende én gevorderde leraren

Uit lesobservaties van inspecteurs in het voortgezet blijkt al een aantal jaren dat leraren in hun les nog te weinig inspelen op verschillen tussen leerlingen. Het gaat dan zowel om beginnende als om gevorderde leraren, een onderscheid dat we in de cijfers helaas niet kunnen maken. De inspectie heeft ruim elfhonderd lesobservaties van inspecteurs in het voortgezet onderwijs in de schooljaren 2012/2013 en 2013/2014 geanalyseerd. Daaruit blijkt dat een krappe helft van de leraren de instructie afstemt op verschillen tussen leerlingen; vier van de tien leraren stemmen de verwerking af op verschillen. Ook in het mbo wordt nog weinig gedifferentieerd. De indicator 'Het programma en de verwerking daarvan is indien nodig afgestemd op verschillen tussen de studenten' werd in 2014 slechts in een derde deel van de lesobservaties als voldoende beoordeeld. Alleen in de beroepsgerichte vakken van het vmbo passen meer leraren de differentiatievaardigheden toe (Inspectie van het Onderwijs, 2015b).

3.7 Maatwerk (passend onderwijs)

Aandacht voor maatwerk blijft achter

Vooraf in het vmbo en het mbo, maar ook in het de onderbouw van havo/vwo kunnen leraren te maken krijgen met leerlingen met leer- of gedragsproblemen. Met de invoering van passend onderwijs is een goede voorbereiding daarop nog belangrijker geworden. In paragraaf 3.3 bleek al dat ruim een vijfde van de afgestudeerden behoefte heeft aan een steviger theoretische basis op het gebied van leer- en gedragsproblemen. De tevredenheid over de voorbereiding op het omgaan met leerlingen met problemen is nog lager (figuur 3.7a). Een op de drie afgestudeerden heeft niet geleerd om leerproblemen of ontwikkelings- en gedragsproblemen te signaleren en te agenderen; slechts 45 procent (leerproblemen) respectievelijk ruim 50 procent (ontwikkelings- en gedragsproblemen) is hier tevreden over. Afgestudeerden van beroepsgerichte opleidingen vinden iets vaker dat ze zijn voorbereid op het bieden van maatwerk dan afgestudeerden met een bevoegdheid in exacte vakken.

Ook veel leidinggevend vinden dat de beginnende leraren op hun school door hun opleiding niet voldoende zijn voorbereid om planmatige zorg te kunnen bieden: vier van de tien leidinggevenden in het voortgezet onderwijs en bijna een derde deel in het mbo heeft deze mening. Respectievelijk 13 procent (voortgezet onderwijs) en 17 procent (mbo) is wel tevreden.

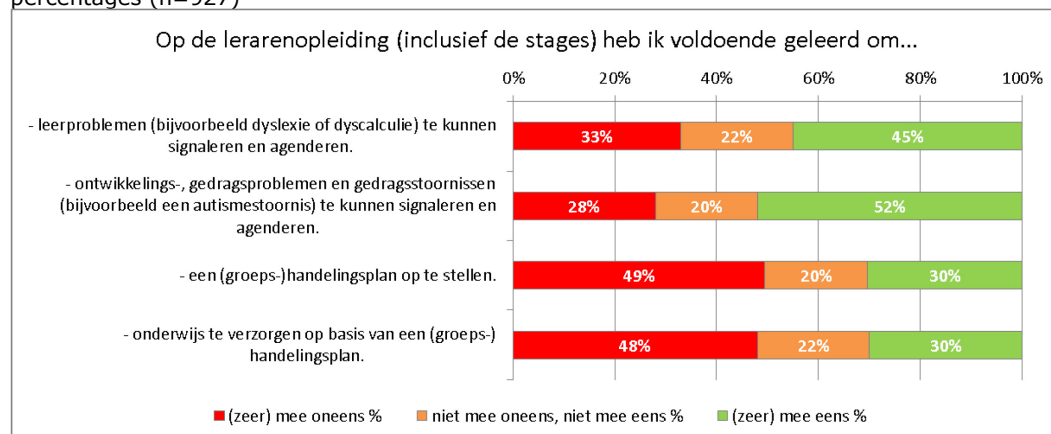
Planmatig werken aan zorg

De inspectie vindt het van belang dat beginnende leraren planmatig en systematisch werken aan leerresultaten en zorg. Een veelgebruikt hulpmiddel om onderwijs op maat te bieden is een (groeps)handelingsplan⁸. Bijna de helft van de afgestudeerden zegt niet geleerd te hebben om een (groeps)handelingsplan op te stellen, en evenmin om onderwijs te geven op basis van zo'n plan. Zeker in vergelijking met de overige percentages is dat erg weinig. Ook zou er meer aandacht moeten zijn voor het zorgsysteem, zo vinden beginnende leraren met wie de inspectie sprak. De opleiding zou studenten moeten aanzetten om verder te kijken dan alleen de eigen klas: hoe werk je als leraar goed samen met betrokkenen binnen en buiten de school?

"Het is belangrijk om een leerling niet in een hokje te zetten, maar je moet wel weten hoe je moet handelen bij bepaald gedrag of bij problemen van een leerling. Wat daar bij hoort is basale kennis over het zorgsysteem en de plek van de school daarbinnen. Wat doet een mentor, een decaan, een zorgcoördinator, een leerplichtambtenaar, de gemeente?"

⁸ We bedoelen hiermee: een concreet plan dat zich richt op het begeleiden van een leerling met een leer- en/of gedragsprobleem. In het nieuwe stelsel passend onderwijs is het handelingsplan inmiddels vervangen door een ontwikkelingsperspectiefplan (OPP).

Figuur 3.7a Oordelen van afgestudeerden over voorbereiding op maatwerk bieden, in percentages (n=927)

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2015

3.8 Conclusies

Algemeen: redelijk tevreden over basisvaardigheden

In dit hoofdstuk stond de vraag centraal of de tweedegraads lerarenopleiding naar de mening van afgestudeerden voldoende aandacht heeft besteed aan pedagogisch-didactische vaardigheden. De meeste afgestudeerden zijn redelijk tevreden over de aandacht voor basisvaardigheden. Er worden echter ook knelpunten genoemd. Het gaat dan om het leren maken van toetsen en opdrachten, de inzet van digitale leermiddelen en de voorbereiding op differentiatievaardigheden.

Tevredenheid over voorbereiding op mbo blijft achter

Alles overziende zijn afgestudeerden redelijk tevreden over de voorbereiding op een baan in de onderbouw van havo/vwo, maar veel minder over de voorbereiding op het lesgeven in het mbo. De tevredenheid over de voorbereiding op het vmbo zit daar tussenin. Wanneer we alleen kijken naar afgestudeerden van een voltijdopleiding dan blijkt de ontevredenheid over het mbo nog sterker: slechts een op de drie voltijdstudenten voelt zich voldoende voorbereid op het lesgeven in het mbo. Dat het mbo – net als overigens het vmbo – minder aandacht krijgt bij de lerarenopleidingen dan de onderbouw van havo/vwo is een bekend gegeven. In de afgelopen jaren is actie ondernomen om de voorbereiding op het mbo te verbeteren: vanaf 2015/2016 kunnen studenten zich specialiseren in (de onderbouw van) havo/vwo of in het vmbo/mbo. Ons onderzoek onderstreept de noodzaak voor dergelijke aanpassingen.

Redelijke tevredenheid over algemene pedagogisch-didactische vaardigheden

De meeste afgestudeerden zijn redelijk tevreden over de voorbereiding op een aantal basale pedagogisch-didactische vaardigheden. Een paar onderwerpen springen er positief uit: de tevredenheid over het kunnen formuleren van duidelijke lesdoelen, de les gestructureerd afsluiten en leerlingen gericht aan het werk zetten, is met 80 tot 90 procent hoog. Een ruime meerderheid (70 procent) is tevreden over de voorbereiding op het motiveren van leerlingen. Het gaat daarbij om algemene motivatievaardigheden. Eerder bleek al dat het motiveren van ongeïnteresseerde leerlingen nog lastig wordt gevonden. Aandacht voor dit onderwerp ná de opleiding blijft dus nodig.

Behoeftte aan goede voorbereiding op orde houden

In de gesprekken kwam het belang van klassenmanagement en het opbouwen van een goede relatie met leerlingen prominent naar voren. Onderdelen die daarmee te maken hebben, zoals het kunnen sturen en begeleiden van groepsprocessen en het zorgen voor een rustig en ordelijk verloop van de les, scoren gemiddeld. Veel lastiger is het om corrigerende maatregelen te formuleren en toe te passen: slechts de helft van de afgestudeerden zegt dat geleerd te hebben tijdens de opleiding. Er is behoefte aan meer theoretische vorming, vooral op dit punt. Veel afgestudeerden zouden ook meer kennis willen meekrijgen over opvoedkunde en leer- en gedragsproblemen. Een kwart van de afgestudeerden voelt zich niet voldoende voorbereid op het werken met leerlingen van verschillende sociaal-culturele achtergronden.

Meer aandacht gewenst voor toetsing en ICT

De inspectie vindt het kunnen ontwikkelen van toetsen en (praktijk)opdrachten van groot belang: toetsen zijn essentiële instrumenten voor de beoordeling en de sturing van het leerproces van leerlingen. Binnen de opleiding moet daarvoor een goede basis worden gelegd. De tevredenheid over het leren ontwikkelen van toetsen of examenopgaven is laag: de helft van de afgestudeerden zegt dat voldoende geleerd te hebben, ruim een kwart vindt van niet. Over het ontwikkelen van praktijkgerichte toetsen en assessments – die in het mbo voorkomen – is de tevredenheid nog lager. Wel zien we dat afgestudeerden van beroepsgerichte vakken hier tevredener over zijn dan afgestudeerden van talen en exacte vakken.

Ook de tevredenheid over het werken met digitale leermiddelen blijft achter: een vijfde deel is daar ontevreden over. Volgens de leraren met wie wij spraken kan het werken met digitale leermiddelen veel meer worden uitgebuit om leerlingen te bereiken. Ook de VO-raad heeft dit onderwerp opgenomen in haar ambities (VO-raad, 2014).

Ontevredenheid over differentiatievaardigheden

Over sommige onderwerpen is de tevredenheid beduidend lager dan gemiddeld. Dat geldt in de eerste plaats voor differentiatievaardigheden: het systematisch volgen van leerresultaten en kunnen inspelen op leerlingen met een voorsprong of achterstand. Vooral over aandacht voor het volgen van leerresultaten en het aanpassen van de leerstof aan verschillen tussen leerlingen, zijn veel afgestudeerden ontevreden. Ook het bieden van maatwerk voor leerlingen met leer- of gedragsproblemen is problematisch. Zo heeft een derde deel van de afgestudeerden niet geleerd om ontwikkelings- en gedragsproblemen te signaleren en agenderen, en is er behoefte aan meer kennis over leer- en gedragsproblemen.

4 De opleiding

4.1 Inleiding

Een goede voorbereiding op de bekwaamheidseisen vraagt een goede opleiding. Aan de afgestudeerden zijn daarom ook vragen gesteld over aspecten van de opleiding zelf, zoals de docenten, de stage, de stagebegeleiding en de toetsing. Biedt de opleiding naar de mening van afgestudeerden voldoende kwaliteit om studenten in staat te stellen de bekwaamheidseisen te ontwikkelen? In dit hoofdstuk gaan we achtereenvolgens in op het niveau van de opleiding, de praktijkgerichtheid van de opleiding, de stage, en toetsing en beoordeling.

4.2 Overkoepelend oordeel over de opleiding

Driekwart is tevreden over de eigen opleiding

We vroegen de afgestudeerden: 'Zou u de lerarenopleiding die u zelf hebt gevolgd aanraden aan anderen?' Een kwart zou de eigen opleiding niet aanbevelen aan anderen, driekwart zou dat wel doen. In ons onderzoek onder afgestudeerden van pabo's (Inspectie van het Onderwijs, 2015a) lag de tevredenheid iets hoger, daar was vier vijfde deel tevreden over de opleiding. Over het algemeen zijn tweedegraads afgestudeerden iets minder tevreden dan pabo-afgestudeerden, afgaande op het percentage dat positief antwoordt op vergelijkbare vragen.

Verschillen tussen instellingen

Bij sommige onderwerpen zien we dat de oordelen per instelling significant kunnen verschillen. Dat geldt bijvoorbeeld voor vragen over de theoretische basis, de les zelf, en het bieden van maatwerk. In ons rapport over pabo-afgestudeerden constateerden we ook al dat de tevredenheid tussen afgestudeerden van verschillende instellingen sterk kan verschillen (Inspectie van het Onderwijs, 2015a; zie ook Inspectie van het Onderwijs, 2015b). We konden dat nagaan door analyses uit te voeren over een aantal vragen van de HBO-Monitor. Ook nu hebben we ter aanvulling op onze eigen data in samenwerking met het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA) analyses gemaakt van enkele vragen uit de HBO-Monitor.⁹ We zien vooral verschillen tussen instellingen bij het algemene oordeel over de voorbereiding op de beroepsloopbaan, en – in iets mindere mate dan bij de pabo – voor vragen over de moeilijkheidsgraad en diepgang van de opleiding.

Ook leidinggevend zien verschillen tussen instellingen: vier van de tien leidinggevenden vinden dat verschillen in het niveau van beginnende leraren mede afhankelijk zijn van de lerarenopleiding die is gevolgd. Slechts 5 (voortgezet onderwijs) tot 7 (mbo) procent ziet geen verschillen tussen lerarenopleidingen.

4.3 Het niveau van de opleiding

Tevredenheid bij het merendeel van de afgestudeerden

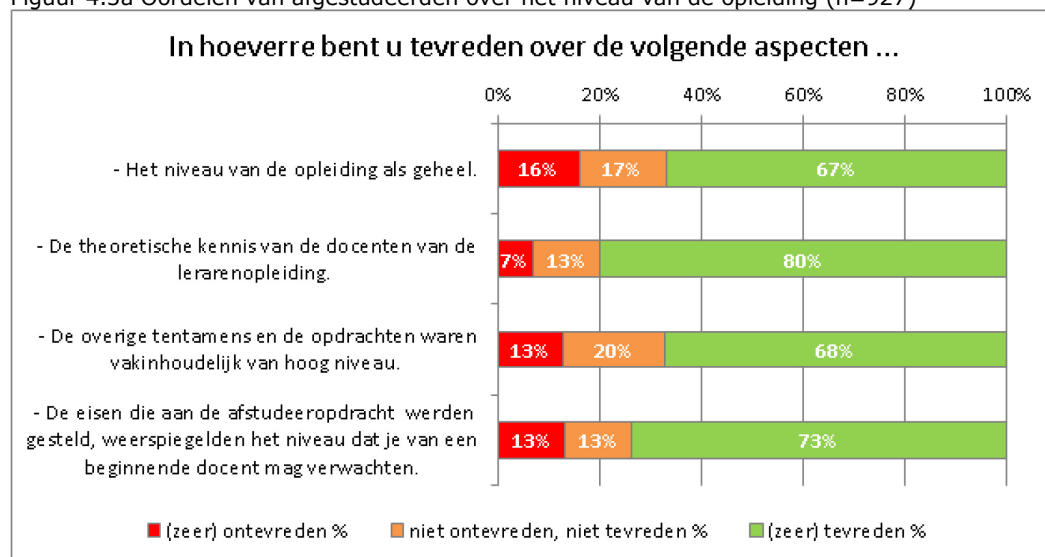
Het merendeel van de afgestudeerden – 70 tot 75 procent – is tevreden over het niveau van de opleiding als geheel, van de toetsen en van de afstudeeropdracht (figuur 4.3a). Over de theoretische kennis van de docenten is het merendeel

⁹ Inspectie van het Onderwijs/ROA, analyse van gegevens HBO-Monitor 2009 t/m 2013. De gegevens uit de HBO-Monitor zijn geanonimiseerd aangeleverd. Het is aan de hand van de gegevens niet mogelijk om individuele instellingen te identificeren, wel is het mogelijk om instellingen (anoniem) van elkaar te onderscheiden.

eveneens te spreken: 80 procent is daar (zeer) tevreden over. Het blijkt daarbij niet uit te maken of de afgestudeerden een voltijdopleiding, een deeltijdopleiding, een kopopleiding of een ander soort opleiding hebben gevolgd. Evenmin is er een relatie gevonden tussen de vooropleiding en de mate van tevredenheid over het niveau.

"De wetenschappelijke benadering was erg sterk. Goede voorbereiding dus voor een eventuele master en/of om een kritisch docent te worden."

Figuur 4.3a Oordelen van afgestudeerden over het niveau van de opleiding (n=927)

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2015

4.4 De praktijkgerichtheid van de opleiding

De rol van lerarenopleiders is cruciaal

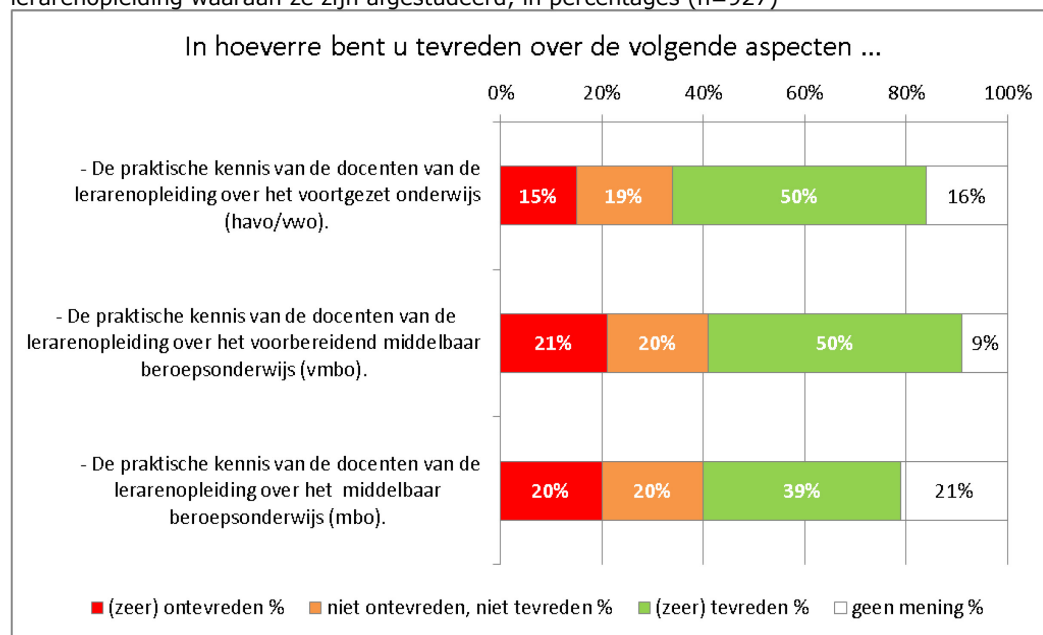
Terugkijkend zijn afgestudeerden niet erg tevreden over de praktijkgerichtheid van de lerarenopleiding die ze gevolgd hebben. Dat geldt in de eerste plaats voor de praktische kennis van de docenten, die veel minder breed gewaardeerd wordt dan het theoretische niveau. Het gaat daarbij opnieuw vooral om kennis van het mbo en vmbo (figuur 4.4a). Afgestudeerden die op het moment van de bevraging aan het werk waren in het onderwijs zijn hier significant ontevredener over dan niet-werkende afgestudeerden.

"De ervaring in het voortgezet onderwijs van een aantal docenten was nihil. Het is aan te raden dat juist docenten die de student moeten leren hoe je op het VO les moet geven, hier zelf ook ervaring mee hebben."

In de gesprekken met beginnende leraren in voortgezet onderwijs en mbo werd dit beeld bevestigd. De beginnende leraren met wie wij spraken ervaren dat de colleges van de opleiding niet altijd aansluiten op de praktijkervaring op de (stage)school. De rol van lerarenopleiders is daarin cruciaal: er zijn voorbeelden van heel goede docenten, maar ook van docenten die zelf weinig voeling hebben met de praktijk. Goede lerarenopleiders zijn heel inspirerend, zo vinden de beginnende leraren. Zij geven afwisselende opdrachten, bieden uitdaging en kennen de praktijk door en door. Ook Ecorys (Ecorys/MOOZ, 2015) heeft op basis van interviews de indruk dat "de voorbereiding van de docenten op de beide afstudeerrichtingen, met name de (v)mbo-richting, een punt van aandacht is. Bewustwording en kennisontwikkeling (over beroepskolom) moeten veelal nog plaatsvinden".

"De docenten waren kundig; ze wisten waar ze het over hadden, omdat ze zelf in het vo voor de klas hebben gestaan."

Figuur 4.4a Oordelen van afgestudeerden over de opleiding en de docenten van de lerarenopleiding waaraan ze zijn afgestudeerd, in percentages (n=927)

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2015

Redelijk tevreden over de relatie tussen toetsen en beroepspraktijk

Over de relatie die toetsen en opdrachten hebben met de beroepspraktijk is twee derde deel van de afgestudeerden tevreden, 15 procent is daar ontevreden over. In vergelijking met andere onderwerpen binnen de vragenlijst liggen deze percentages rond het gemiddelde.

Behoefte aan meer pedagogisch-didactische vaardigheden

We vroegen ook naar de balans tussen kennisverwerving en het aanleren van pedagogische en didactische vaardigheden. Een aantal afgestudeerden geeft aan meer aandacht te willen voor het aanleren van pedagogische en didactische vaardigheden. Ruim een derde deel (38 procent) vindt dat de balans tussen pedagogiek/didactiek en vakkennis/vakdidactiek niet goed is. De afgestudeerden die de balans niet goed vinden hebben vaker behoefte aan meer aandacht voor pedagogisch-didactische vaardigheden dan aan meer vakkennis. Uit de antwoorden op de open vragen komt ditzelfde beeld naar voren. Op de vraag 'Wat zou de opleiding die u hebt gevolgd moeten verbeteren?' worden in de eerste plaats zaken genoemd die te maken hebben met de algemene pedagogisch-didactische voorbereiding: 30 procent van de invullers noemt dit, 12 procent noemt vakkennis en vakdidactiek.

Ook leidinggevend in het voortgezet onderwijs en het mbo hebben vooral behoefte aan verbetering van pedagogische en didactische competenties. Zij beantwoordden de vraag 'Op welke onderdelen wenst u verbetering van de kennis en vaardigheden van beginnende leraren?'. In dit geval is geen onderscheid gemaakt naar de opleiding die beginnende leraren hebben gevolgd: de leraren die de invullers voor ogen hebben kunnen zowel van een tweede- als van een

eerstegraads lerarenopleiding afkomstig zijn^{1 0}. De leidinggevendenden noemen in de eerste plaats didactische en pedagogische competenties. Vooral leidinggevendenden in het voortgezet onderwijs hebben hier behoefte aan, respectievelijk 60 procent (didactische competenties) en 61 procent (pedagogische competenties). In het mbo is dat respectievelijk 46 en 48 procent.

4.5 Stage

Stage-ervaringen lopen uiteen

Het opdoen van praktijkervaring is een belangrijk onderdeel van de studie. We vroegen afgestudeerden in welke onderwijstypen en -niveaus zij stage liepen. Stages in het vmbo of de onderbouw van havo/vwo worden het vaakst genoemd. Een veel kleiner percentage geeft aan stage te hebben gelopen in niveau 1/2 en/of 3/4 van het mbo: respectievelijk een vijfde en een derde deel (tabel 4.4a). Slechts 5 procent heeft een stage gelopen en dus (onder begeleiding) lesgegeven in het speciaal voortgezet onderwijs. Tabel 4.5b laat echter zien dat een groter deel (19 procent) wel ervaring heeft opgedaan met het speciaal (voortgezet) onderwijs.

Tabel 4.5a Stage-ervaringen van afgestudeerden (n=927), in percentages

Tijdens stage voor de volgende klas:	% afgestudeerden
Bovenbouw havo en/of vwo	12
Onderbouw havo en/of vwo	52
Gemengde en/of theoretische leerweg van het vmbo	54
Basisberoepsgerichte en/of kaderberoepsgerichte leerweg van het vmbo	47
Mbo niveau 3 en/of 4	35
Mbo niveau 1 en/of 2	20
Praktijkonderwijs	8
Speciaal voortgezet onderwijs	5

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2015

Tabel 4.5b Stage-ervaringen van afgestudeerden (n=927), in percentages

Ik heb tijdens de opleiding ervaring opgedaan met ...	Ja	Nee	Weet niet/niet van toepassing
Verschillende leeftijdsgroepen	83%	15%	2%
Verschillende onderwijsconcepten (klassieke instructie, Dalton, Montessori, vrijeschool, andere vernieuwingsonderwijsconcepten)	32%	62%	6%
Speciaal onderwijs en/of speciaal voortgezet onderwijs	19%	75%	7%

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2015

Een aanzienlijk aantal afgestudeerden, 83 procent, geeft aan tijdens de stage ervaring te hebben opgedaan met verschillende leeftijdsgroepen. Een derde heeft ervaring opgedaan met verschillende onderwijsconcepten. Van onze steekproef heeft 19 procent ervaring opgedaan met speciaal onderwijs. Deze laatste groep blijkt zich

^{1 0} Bij deze vraag uit het onderzoek 'Onderwijs werkt!' (Regioplan 2015) is geen onderscheid gemaakt tussen leidinggevendenden van scholen waar op het moment van het onderzoek beginnende leraren werkzaam waren en andere leidinggevendenden.

beter voorbereid te voelen op het omgaan met verschillen en het bieden van maatwerk: zij zijn hier significant positiever over (zie paragraaf 3.6 en 3.7).

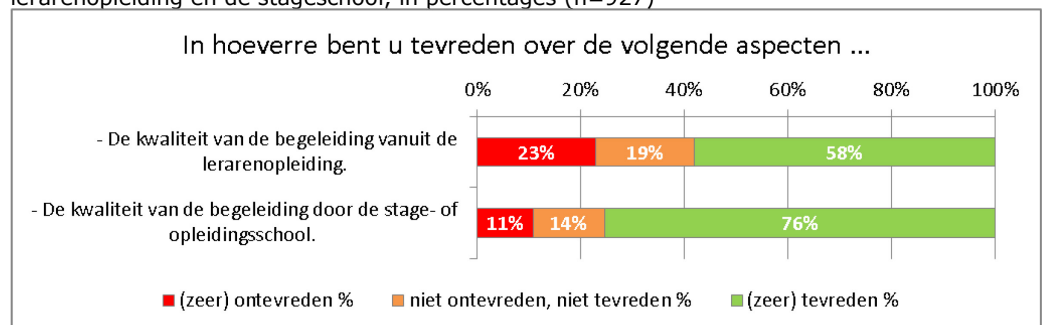
Afgestudeerden die géén stage hebben gelopen in een bepaald werkveld (onderbouw havo/vwo, vmbo, mbo) voelen zich daar veel minder goed op voorbereid. Ook de eigen vooropleiding blijkt mee te spelen. Afgestudeerden die met een mbo-vooropleiding zijn begonnen aan hun lerarenopleiding zijn positiever over de voorbereiding op het lesgeven op het (v)mbo dan havisten of vwo'ers en vice versa. Dit geeft aan dat het in het bijzonder voor studenten die van het mbo komen belangrijk is om kennis te maken met het havo/vwo en omgekeerd.

"Wat vakdidactiek en niveau betreft zat de opleiding goed in elkaar en ik voelde me dan ook echt startbekwaam toen ik was afgestudeerd. Een groot deel van deze zelfverzekerdheid en kennis heb ik overigens ook opgedaan tijdens mijn stages."

Behoeftte aan meer begeleiding vanuit de opleiding

Afgestudeerden zijn tevredener over de begeleiding van de stage door de stageschool dan over de begeleiding vanuit de lerarenopleiding (figuur 4.5a). Bijna een kwart is ontevreden over de begeleiding vanuit de opleiding. In de gesprekken wordt dit beeld bevestigd. Er is behoefte aan méér bezoeken en aan betere feedback van opleiders en medestudenten. Er worden overigens ook goede voorbeelden genoemd: soms werkt de opleiding met feedbacklijsten voor leerlingen, docenten en medestudenten, ergens anders werden regelmatig de 'tips en tops' van elkaars lessen benoemd. Het 'opleiden in de school', waarbij colleges worden gegeven op de stageschool, heeft veel voordelen, zo wordt gezegd. De praktijk van de lessen wordt dan direct gekoppeld aan theorie, leraren van de school kunnen ook aansluiten om verder te professionaliseren, en de lerarenopleiders vanuit de opleiding krijgen een veel beter beeld van de praktijk. Dit sluit aan bij conclusies uit onderzoeksliteratuur, waarin wordt aangegeven dat scholen en lerarenopleidingen door samenwerking in verbanden rondom opleiden in de school dichter bij elkaar komen en extra werk maken van de begeleiding van studenten op de werkplek (Meulenbrug, 2014; zie ook Inspectie van het Onderwijs, 2013a).

Figuur 4.5a Oordelen van afgestudeerden over de begeleiding van de stage door de lerarenopleiding en de stageschool, in percentages (n=927)

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2015

4.6 Toetsing en beoordeling

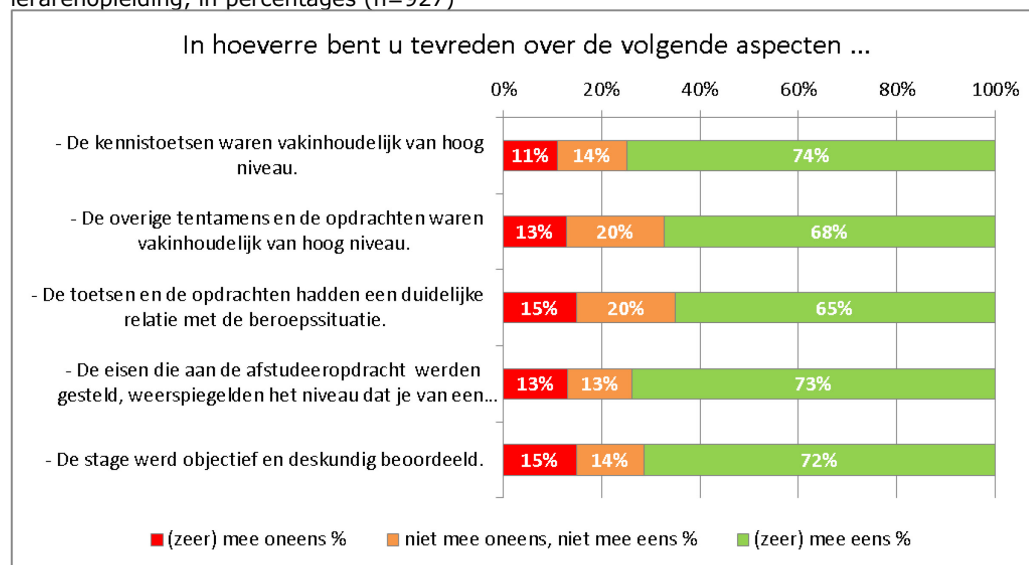
Redelijk tevreden over toetsen en examens in de opleiding

Het merendeel van de afgestudeerden vindt dat kennistoetsen, examens en opdrachten van voldoende niveau zijn: dat geldt voor driekwart tot twee derde deel (figuur 4.6a). Ook de stagebeoordeling wordt redelijk positief beoordeeld: zeven van de tien afgestudeerden vinden dat de beoordeling van de stage objectief en

deskundig is geweest, 14 procent is het daar (helemaal) niet mee eens. Tot slot vindt twee derde deel dat de toetsen en opdrachten een duidelijke relatie hadden met de beroepssituatie.

In de afgelopen jaren is stevig geïnvesteerd in kennisbases en landelijke kennistoetsen. Of het eindniveau en de toetsing aan de maat is wordt beoordeeld tijdens de accreditatie van de lerarenopleidingen. De resultaten daarvan zullen in de eerste helft van 2016 beschikbaar komen.

Figuur 4.6a Oordelen van afgestudeerden over de toetsing en beoordeling van de lerarenopleiding, in percentages (n=927)

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2015

4.7 Conclusies

Merendeel van de afgestudeerden tevreden over het niveau

Het merendeel van de afgestudeerden – 70 tot 75 procent – is al met al tevreden over het niveau van de opleiding. Bij het niveau van toetsen en examens is de tevredenheid iets lager, rond de 70 procent. Twee derde deel vindt dat de toetsen en opdrachten een duidelijke relatie hadden met de beroepssituatie.

Behoefte aan meer praktische kennis van lerarenopleiders

Uit gesprekken met beginnende leraren en uit de open vragen blijkt hoe belangrijk de rol van lerarenopleiders is voor de voorbereiding op de lespraktijk. Het is daarom zorgelijk dat er veel kritiek is op de praktische kennis van de docenten, met name op de kennis van het mbo. Slechts de helft (onderbouw havo/vwo en vmbo) respectievelijk 40 procent (mbo) van de afgestudeerden is tevreden over de praktische kennis van docenten. Dit beeld wordt bevestigd door onderzoek onder studenten (Ecorys/MOOZ, 2015). De theoretische kennis van lerarenopleiders wordt wel gewaardeerd: daarover is 80 procent van de afgestudeerden tevreden. De inspectie vindt het van groot belang dat er binnen het docententeam voldoende praktijkkennis en –ervaring aanwezig is, niet alleen van het voortgezet onderwijs, maar ook van het vmbo en het mbo.

Praktijkervaring is van groot belang voor goede voorbereiding

Voor het gevoel goed voorbereid te zijn is ook het opdoen van relevante praktijkervaring wezenlijk. Daar horen uiteraard een goede begeleiding en feedback

bij. Afgestudeerden zijn redelijk tevreden over de begeleiding vanuit de stageschool, maar hebben behoefte aan meer begeleiding vanuit de opleiding: bijna een kwart is hier ontevreden over. Beginnende leraren die wij spraken noemden 'opleiden in de school' een goede ontwikkeling. Dit sluit aan bij conclusies uit onderzoeksliteratuur (Meulenbrug, 2014; zie ook Inspectie van het Onderwijs, 2013a).

Het lijkt erop dat studenten gevarieerde ervaringen opdoen. Het merendeel (83 procent) heeft ervaring opgedaan met verschillende leeftijdsgroepen, bijna twee derde deel heeft verschillende onderwijsconcepten leren kennen. De helft heeft stage gelopen in het vmbo en/of de onderbouw van havo/vwo, een kleiner percentage geeft aan stage te hebben gelopen in niveau 1/2 en/of 3/4 van het mbo. Bekendheid vanuit de praktijk met het onderwijstype waarin de leraar later les gaat geven, blijkt van groot belang voor het gevoel goed voorbereid te zijn. Zowel stage-ervaringen als de eigen vooropleiding spelen een rol. Dit geeft aan dat het in het bijzonder voor studenten die van het mbo komen belangrijk is om kennis te maken met het havo/vwo en omgekeerd.

Sommigen afgestudeerden hebben ervaring opgedaan met praktijkonderwijs en/of speciaal voortgezet onderwijs. Opvallend is dat deze laatste afgestudeerden significant positiever zijn over de voorbereiding op het omgaan met verschillen en het bieden van maatwerk dan andere afgestudeerden. Het is de moeite waard om na te gaan of de ervaring die binnen het speciaal onderwijs bestaat, kan worden ingezet voor een grotere groep studenten binnen de opleiding.

5 Nabeschuiving en aanbevelingen

Op basis van ons onderzoek concluderen we dat er binnen de opleidingen nog slagen gemaakt kunnen worden. In deze nabeschuiving gaan we dieper in op een aantal onderwerpen die in het rapport aan bod zijn gekomen. We presenteren onze overwegingen in de vorm van aanbevelingen voor de toekomst.

Praktijkgerichtheid van de opleiding versterken

Naar de mening van afgestudeerden kan de praktijkgerichtheid van de opleiding verder worden versterkt. Er is behoefte aan meer betrokkenheid vanuit de opleiding bij de stage, aan goede en praktijkgerichte colleges en aan feedback die aansluit op de ervaringen die aankomende leraren opdoen. Het leren in de praktijk is voor studenten een belangrijke leerervaring; goede begeleiding en feedback is daarom essentieel. Afgestudeerden zijn veel minder tevreden over de begeleiding vanuit de lerarenopleiding dan door de stage- of opleidingsschool, iets wat we eerder ook constateerden bij afgestudeerden van de pabo's (Inspectie van het Onderwijs, 2015a). Het is niet alleen van belang dat studenten begeleiding krijgen op de werkplek zelf, maar ook dat de aangeboden theorie is geïntegreerd met de praktijk op school en dat discrepanties tussen praktijk en theorie boven tafel komen. Lerarenopleiders spelen daarin een cruciale rol. Uit gesprekken en open vragen blijkt hoe belangrijk lerarenopleiders zijn voor de ontwikkeling van aankomende leraren: we zien zowel veel lof als frustratie en kritiek. Als er kritiek is dan betreft die vooral de praktijkkennis van lerarenopleiders: voldoende (recente) kennis van de praktijk bij lerarenopleiders is een belangrijk aandachtspunt.

Onlangs bleek uit onderzoek dat leraren in het primair en voortgezet onderwijs zich niet voldoende voorbereid voelen op passend onderwijs (DUO Onderwijsonderzoek, 2015). Als inspectie zien we dat ook in de praktijk. Het kunnen differentiëren is een belangrijke voorwaarde om passend onderwijs te kunnen bieden. Zoals geconstateerd in hoofdstuk 3 voelen afgestudeerden zich door hun opleiding niet voorbereid op het inspelen op verschillen tussen leerlingen en het bieden van maatwerk. Niet alles kan binnen een opleiding van vier jaar worden geleerd, maar binnen de opleiding zal wel een basis gelegd moeten worden voor differentiatievaardigheden en het omgaan met zorgleerlingen. Dat stelt eisen aan de praktijkgerichtheid van de opleiding en aan de stage-ervaringen die studenten opdoen. We zien hier een probleem: het zwaartepunt van de begeleiding op de werkplek ligt bij de stageschool, maar ook veel ervaren leraren hebben moeite met differentiëren en bieden van maatwerk. Minder dan de helft van leraren in het vo stemt de instructie en/of verwerking af op verschillen tussen de leerlingen (Inspectie van het Onderwijs, 2015b). Bovendien bleek enige jaren geleden uit onderzoek dat de kwaliteit van de stagebegeleiding vanuit de school nog sterk kan verschillen en afhankelijk is van de mentoren die studenten in de dagelijkse praktijk begeleiden (Timmermans, 2012; zie ook Inspectie van het Onderwijs, 2013a). Dit onderstreept de noodzaak van een goede samenwerking tussen opleidingen en scholen, waarbij expertise wordt uitgewisseld en wordt gewerkt aan een consistent hoog niveau van stagebegeleiding. Samenwerking met scholen, bijvoorbeeld via 'opleiden in de school', kan bijdragen aan het vergroten van recente praktijkkennis bij opleiders én aan verdere scholing van ervaren leraren. We denken dan niet alleen aan reguliere scholen en instellingen, maar ook aan het speciaal onderwijs. Afgestudeerden met (stage-)ervaring in het speciaal onderwijs zijn immers significant positiever over de voorbereiding op het omgaan met verschillen en het bieden van maatwerk, dan andere afgestudeerden, zo constateerden we in hoofdstuk 3. Vanuit die

samenwerkingsverbanden zal sterk geïnvesteerd moeten worden in bekwaamheden van (aankomende) leerkrachten die nodig zijn voor goed onderwijs.

Doorzetten van de aandacht voor mbo

Afgestudeerden zijn minder tevreden over de voorbereiding op het mbo dan over de voorbereiding op de onderbouw van havo/vwo. De tevredenheid over de voorbereiding op het vmbo zit daartussenin. De ontevredenheid over het mbo zien we terug in het overall oordeel van de afgestudeerden, maar ook bij vragen die specifiek gaan over de voorbereiding op het mbo, zoals kennis over kwalificatiedossiers in het mbo versus de kerndoelen in het voortgezet onderwijs, en de praktische kennis van lerarenopleiders. De resultaten van ons onderzoek onderstrepen het belang van maatregelen die al zijn genomen om de aandacht voor het mbo te vergroten. De lerarenopleidingen werken aan een curriculumherziening, waardoor er vooral in de fase na het eerste studiejaar meer aandacht moet komen voor vmbo en mbo (Ecorys/MOOZ, 2015). Met ingang van september 2016 kunnen studenten kiezen voor een afstudeerrichting (v)mbo. De inspectie zal het onderzoek onder afgestudeerden over een paar jaar herhalen. We hopen dan de effecten te kunnen waarnemen van de maatregelen op de tevredenheid over de mbo-vorbereiding.

Inspelen op een diverse studentenpopulatie

Opleidingen kunnen meer gebruikmaken van mogelijkheden tot verdieping, aansluitend bij kennis en ervaringen die studenten al inbrengen. Het is van belang dat de opleidingstijd optimaal wordt benut, juist omdat er veel te leren valt en de uitgangssituatie van studenten sterk kan verschillen. Dit punt wordt ook geagendeerd in de Strategische Agenda Hoger Onderwijs en Onderzoek 2015-2025 (OCW, 2015, zie bijvoorbeeld p. 58). Studenten moeten het maximale uit hun studie kunnen halen. Dat kan alleen wanneer de opleiding zo goed mogelijk aansluit op die uitgangssituatie. De studentenpopulatie van tweedegraads lerarenopleidingen is gevarieerd, wat vraagt om een gedifferentieerde aanpak. Circa vier van de tien afgestudeerden hebben al een opleiding in het hoger onderwijs achter de rug^{1 1}. Ook zijn er veel studenten die al in het onderwijs werken, vooral in de deeltijdopleidingen. Uit de gesprekken en open vragen bleek dat sommige deeltijdstudenten het curriculum ervaren als een afgeleide van het voltijdse programma. Zij vinden dat opleidingen meer rekening zouden moeten houden met het verschil in leeftijd en ervaring tussen studenten van voltijd- en deeltijdopleidingen.

Enkele jaren geleden voerden we een onderzoek uit naar trajecten voor zij-instromers in het lerarenberoep. We constateerden toen dat van een geïndividualiseerd traject op basis van de afspraken van het startassessment nog te weinig sprake was (Inspectie van het Onderwijs, 2012). Niet alleen voor zij-instromers in het beroep is maatwerk belangrijk. Het zou goed zijn wanneer studenten die daar aan toe zijn, hun kennis en ervaring (verder) kunnen verdiepen en verbreden met complexere onderwerpen of vaardigheden. Ook lerarenopleiders zelf zien daar het belang van in. De lerarenopleiders kennen een beroepsvereniging die serieus werkt aan professionalisering en een beroepsstandaard heeft ontwikkeld. In deze beroepsstandaard wordt diversiteit genoemd als een van de kenmerken van een agogisch bekwame opleider. Het gaat dan bijvoorbeeld om het differentiëren naar leeftijd en ervaring en het aansluiten bij de leerbehoeften van aanstaande leraren (VELON, 2012).

^{1 1} 1 cijfer ho 2011-2013, bewerking: Inspectie van het Onderwijs.

"Er wordt te weinig maatwerk geboden: nu wordt bij de start alleen gekeken naar wat je al hebt gedaan (vrijstellingen), niet naar wat je nodig hebt."

Het goed bedienen van studenten heeft ook te maken met de organisatie van de opleiding, die van belang is voor een goed studieverloop. Het gaat dan om zaken als lesroosters, duidelijkheid over afspraken en verwachtingen, het voorkómen van lesuitval en faciliteiten zoals leslokalen. Op de vraag 'Wat zou de lerarenopleiding moeten verbeteren?' noemt een op de tien invullers dergelijke onderwerpen als verbeterpunt. Vooral deeltijdstudenten hebben hier behoefte aan: zij moeten vaak uiterst efficiënt studeren naast een baan en/of gezin. De ervaringen hiermee lijken te verschillen per opleiding, iets wat ook geldt voor de manier waarop opleidingen hun studenten laten meepraten over de opleiding en omgaan met klachten of feedback van studenten.

Investeren in doorgaande professionalisering

Het is al eerder gezegd: niet alles kan worden gerealiseerd binnen een opleidingstijd van vier jaar. We zien een kloof tussen enerzijds de verwachtingen van de afgestudeerden en het werkveld, en anderzijds de mate waarin de opleiding studenten kan voorbereiden op het leraarsvak. Zoals wij ook schreven in ons rapport over de pabo (Inspectie van het Onderwijs, 2015a) is het beroep van leraar dermate complex dat een initiële opleiding alleen een startpunt kan zijn. Dat geldt voor de voorbereiding op lesgeven in het basisonderwijs, maar zeker ook voor de voorbereiding op het voortgezet onderwijs en het mbo.

Uit de resultaten van ons onderzoek blijkt dat afgestudeerden behoefte hebben aan (verdergaande) professionalisering op het gebied van toetsing, differentiëren en maatwerk bieden, het kunnen bijdragen aan schoolontwikkeling, het verbeteren van de communicatie naar buiten (gesprekken met ouders en zorgverleners; mentorschap) en het verdiepen van vakdidactische kennis (leerlijnen, kwalificatiedossiers, differentiëren binnen de lesstof). Dit sluit aan op speerpunten die de VO-raad noemt (VO-raad, 2015). Vanuit het veld en de overheid wordt nagedacht over versterking van de beroepsgroep en over doorgaande professionalisering (zie bijvoorbeeld OCW, 2013; VO-raad, 2015).

Beginnende leraren hebben ook een grote behoefte aan begeleiding en intervisie. Daar hebben verschillende partijen al op gewezen (zie bijvoorbeeld Van der Grift, 2013; OCW, 2013; OCW/VO-raad, 2014). Dit werd bevestigd in de gesprekken die we voerden met beginnende leraren: velen van hen worstelen met hun rol als leraar in de eerste jaren na de opleiding. We zien nog grote verschillen tussen scholen in de begeleiding van (beginnende) leraren en het sturen op professionele ontwikkeling (Inspectie van het Onderwijs, 2015a) Daar is winst te behalen. Ook de lerarenopleidingen hebben hierin een rol.

Door de inspectie en andere betrokkenen is al vaker opgemerkt dat de bekwaamheidseisen weliswaar bepalen aan welke competenties een startbekwame leraar dient te voldoen, maar ruimte laten voor interpretatie als het gaat om het beheersingsniveau (zie bijvoorbeeld Inspectie van het Onderwijs, 2015a; 2008, p. 16-17; Snoek, 2014). Het zou goed zijn als leraren, opleidingen, scholen en beleidsmakers met elkaar in gesprek gaan over vragen als: Wat mag het scholenveld verwachten van een afgestudeerde beginnende leraar? Welk niveau van basis- en complexe vaardigheden heeft een startbekwame leraar, een vakbekwame leraar, een specialist? Welke onderwerpen worden in de lerarenopleiding alleen aangestipt en vragen verdieping ná de opleiding? Het is aan het veld om ambities te formuleren op dit punt en antwoorden te geven op dergelijke vragen.

Doorgaande professionalisering is niet alleen van belang voor beginnende leraren, maar ook voor meer ervaren leraren. Zoals we al eerder in deze nabeschuiving aanstipten, zien we ook bij veel ervaren leraren dat bijvoorbeeld differentiatievaardigheden om verbetering vragen. De keuze voor nascholingsactiviteiten is afhankelijk van de behoeften van leraren zelf: de behoefte aan extra hulp, verdieping of doorgroei. Dat vraagt – naast een lerende, professionele houding – een goed personeelsbeleid van de school en een visie op leraarschap, gekoppeld aan de ambities van de school. Scholen verschillen nog sterk in dit opzicht. Personeelsbeleid gericht op professionalisering zien we vooral op goede scholen, maar veel minder op scholen van gemiddelde of zwakke kwaliteit (Inspectie van het Onderwijs, 2015b). Zowel in de begeleiding van beginnende leraren als in het sturen op professionele ontwikkeling is een belangrijke rol weggelegd voor de schoolleider. Leidinggevendenden zouden goed zicht moeten hebben op de kwaliteiten van hun onderwijzend personeel, zowel van beginnende leraren als van de gevorderden. Gezien de antwoorden van leidinggevendenden op onze vragen lijkt het erop dat dat zicht soms ontbreekt. Zo heeft ruim 20 procent van de leidinggevendenden in het mbo en 12 procent van de leidinggevendenden in het voortgezet onderwijs, geen mening over de kennis en vaardigheden van leraren afkomstig van een tweedegraads lerarenopleiding. Goed zicht op de kwaliteiten van leraren is van belang voor het onderwijs op de scholen, maar ook een voorwaarde voor een constructieve en effectieve dialoog met de lerarenopleidingen, bijvoorbeeld in het kader van samen opleiden of 'opleiden in de school'. De potentie die opleidingsscholen hebben om de begeleiding van studenten te versterken en toe te werken naar professionele leergemeenschappen kan daarbij verder worden uitgebuit (Meulenbrug, 2014). Lerarenopleiders en scholen hebben een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor 'het opleiden van studenten, het inwerken van beginnende leraren en voor het leven lang leren van ervaren leraren' (Vereniging Hogescholen, 2015), zo vinden de hogescholen. De inspectie onderschrijft dit en is voorstander van een systeem van een leven lang leren voor leraren, met duidelijke doelen en een transparant aanbod (Inspectie van het Onderwijs, 2015a).

6 Literatuurlijst

- DUO Onderwijsonderzoek (2015). *Onderzoek passend onderwijs*. Utrecht: DUO Onderwijsonderzoek.
- Ecorys/MOOZ (2015). *Monitor maatregelen opleiding leraren beroepsonderwijs. Nulmeting 2014*. Rotterdam: Ecorys, in samenwerking met MOOZ.
- Grift, Wim van de, Michelle Helms-Lorenz (2013). *Waarom verlaten zoveel beginnende leraren de school waar ze hun carrière begonnen?* In: Van Twaalf tot Achttien. Vakblad voor voortgezet onderwijs.
- Hattie, J. (2009). *Visible Learning. A synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement*. London/New York: Routledge.
- Inspectie van het Onderwijs (2008). *Monitor Beleidsagenda Lerarenopleidingen 2005-2008*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2012). *Evaluatie van het zijnstroomtraject leraren in het voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2013a). *Eindrapport monitor krachtig meesterschap*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2013b). *Professionalisering als gerichte opgave. Verkennend onderzoek naar het leren van leraren*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2013c). *The triangle. A proposal for a learning outcomes and assessment index as elaboration of the ESG principles on the quality assurance of assessment*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2014). *De sector lerarenopleidingen in beeld*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs, (2015a). *Beginnende leraren kijken terug. Onderzoek onder afgestudeerden. Deel 1: de pabo*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2015b). *De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2013/2014*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2015c). *Verdere versterking. Onderzoek naar het functioneren van examencommissies in het hoger onderwijs*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2015d). *Zij-instroom in het beroep. Kwantitatief rapport 2010-2013*. Inspectie van het Onderwijs (2015c).
- Meulenbrug, J. e.a. (2014). *Samen werken aan onderwijs. Verkenning opleiden en onderzoeken in de school*. Den Haag: Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek (NRO).
- OCW (2013). *Lerarenagenda 2013-2020: de leraar maakt het verschil*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW).
- OCW/VO-Raad (2014). *Sectorakkoord VO 2014-2017*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW).
- OCW (2015). *De waarde(n) van weten. Strategische Agenda Hoger Onderwijs en Onderzoek 2015-2025*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW).
- Onderwijscoöperatie (2014a). *Herijking. Het nieuwe voorstel bekwaamheidseisen*. Utrecht: Onderwijscoöperatie.
- Onderwijscoöperatie (2014b). *Herijking bekwaamheidseisen. Verantwoording voorstel*. Utrecht: Onderwijscoöperatie.
- Regioplan (2015). *Onderwijs werkt! Rapportage van een enquête onder docenten en management uit het po, vo, mbo en hbo. Meting 2015*. Amsterdam: Regioplan.

- Snoek, Marco (2014). *Startende leraren, zwemmen of verzuipen*. In: Van twaalf tot achttien. Vakblad voor voortgezet onderwijs.
- Timmermans, Miranda (2012). *Kwaliteit van de opleidingsschool. Over Affordance, Agency en competentieontwikkeling*. Nijmegen: Hogeschool Arnhem Nijmegen.
- Velon (2012). *Beroepsstandaard voor lerarenopleiders (herziening 2012), verantwoording*. VELON.
- Vereniging Hogescholen (2015). *Opleiden voor de toekomst. Lerarenopleidingen 2015-2018*. Den Haag: Vereniging Hogescholen.
- VO-raad (2014). *Klaar voor de toekomst! Samen werken aan onderwijskwaliteit. Sectorakkoord VO 2014-2017*

Bijlage I: Uitvoering van het onderzoek

Vragenlijst voor afgestudeerden

Voor dit onderzoek zijn afgestudeerden van tweedegraads lerarenopleidingen en leidinggevendenden in vo en mbo bevroegd via digitale vragenlijsten; zie hoofdstuk 8 en 9. In samenwerking met OCW, ROA en onderzoeksbureau MOOZ zijn in oktober 2014 2485 respondenten aangeschreven. Alleen afgestudeerden die in een eerdere vragenlijst (Loopbaanmonitor 2014, Loopbaanmonitor 2013, HBO-monitor 2013 of 'Onderwijs werkt') hebben aangegeven mee te willen werken aan vervolgonderzoek, zijn voor dit onderzoek benaderd.

In totaal hebben 958 afgestudeerden de digitale vragenlijst (bijna) volledig ingevuld. Studenten die vóór september 2011 zijn afgestudeerd zijn niet meegenomen bij de analyses. Daarnaast zijn een aantal afgestudeerden verwijderd, omdat van hen onduidelijk was voor welk vak een bevoegdheid behaald is. Daarmee komt het totaal aantal respondenten die maximaal drie jaar geleden zijn afgestudeerd aan een lerarenopleiding tweedegraads op 927, de respons is 37%. Een aantal respondenten heeft een diploma behaald aan een lerarenopleiding lichamelijke opvoeding of kunst. Deze vierjarige bacheloropleidingen zijn ongegradeerd, er bestaat geen aparte tweedegraads lerarenopleiding voor lichamelijke opvoeding of kunst. Besloten is daarom om deze respondenten mee te nemen bij de analyses.

Om te bepalen of de responsgroep representatief is voor de gehele populatie van afgestudeerden aan tweedegraads lerarenopleidingen is gekeken naar de verdeling over een aantal kenmerken. Voor de kenmerken geslacht, instelling en vooropleiding is de responsgroep voldoende representatief voor de populatie. Van de afgestudeerden is 41 procent man. Voorafgaand aan de opleiding heeft 34 procent een bachelor of master afgerond, 26 procent heeft een havo-vooropleiding, 23 procent komt van het een mbo, 14 procent van het vwo. Van de afgestudeerden stond 19 procent ten tijde van het onderzoek niet voor de klas. Van de afgestudeerden volgende 33 procent een voltijdopleiding en 46 procent een deeltijdopleiding; de overigen volgden een kopopleiding of een ander traject, waaronder een zij-instroom- of verkort traject. Wat betreft clusters van vakken lijkt er sprake van een ondervertegenwoordiging van de vakken maatschappij en een oververtegenwoordiging van beroepsgerichte vakken. Aangezien de respons alleen voor clusters van vakken afwijkt van de populatie is ervoor gekozen om geen weging toe te passen.

We hebben voor verschillende achtergrondkenmerken onderzocht of die hebben geleid tot significant verschillende antwoorden, zoals vooropleiding, clusters van vakken, instellingen, opleidingstypen (voltijd/deeltijd), wel of niet werkzaam in vo, vmbo of mbo ten tijde van het onderzoek. Dit is gebeurd door voor samenhangende groepjes van vragen na te gaan of we verschillen zagen. Die samenhang tussen de vragen is bepaald door een factoranalyse, gevolgd door een inhoudelijke beoordeling.

Vragenlijst voor leidinggevendenden

De vragen aan leidinggevendenden in het vo en mbo zijn op verzoek van de inspectie toegevoegd aan de vragenlijst 'Onderwijs werkt! 2015' (Regioplan 2015). Dit onderzoek is door onderzoeksbureau Regioplan uitgevoerd in opdracht van OCW. Van deze leidinggevendenden namen er 236 deel aan dit onderzoek, gelijkelijk verdeeld over vo en mbo. Het betreft CvB-leden, directeuren en middenmanagement. Ruim de helft van de directieleden die de vragenlijst hebben ingevuld behoren in het

vo/mbo tot het middenmanagement. De vragen waarover we hier rapporteren, zijn alleen voorgelegd aan leiders van scholen die hebben aangegeven dat er beginnende leraren werkzaam zijn op hun school, tenzij anders is aangegeven.

Gesprekken

De resultaten van het onderzoek zijn besproken met beginnende leraren die ook naast hun baan actief bezig zijn met hun vak. De bijeenkomsten werd georganiseerd door de Onderwijscoöperatie in samenwerking met de inspectie. Er waren twee bijeenkomsten. Het eerste gesprek was met een groep van acht beginnende leraren die in het voortgezet onderwijs werkzaam zijn (geweest). De tweede bijeenkomst was met tien beginnende leraren die in het middelbaar beroepsonderwijs werkzaam zijn (geweest). Alle deelnemers waren op het moment van de bijeenkomst één tot drie geleden afgestudeerd. De resultaten zijn verder voorgelegd aan de koepel van directeurs van hbo-lerarenopleidingen in een vergadering van ADEF, en aan de VO-raad. Uit deze gesprekken kwamen nuttige suggesties, die we waar relevant op hebben genomen. Aanvullend op de vragenlijsten is gebruik gemaakt van literatuur en externe onderzoeksresultaten.

Presentatie tabellen

Bij de meeste tabellen die we presenteren is de categorie 'weet niet/niet van toepassing' verwaarloosbaar. Daar waar wel een substantieel deel 'weet niet/niet van toepassing' heeft geantwoord, nemen we deze categorie apart op.

Bijlage II: Vragenlijst afgestudeerden

De inspectie hoger onderwijs wil een beeld krijgen van de sterke en minder sterke kanten van lerarenopleidingen in Nederland. Met onderliggende vragenlijst achterhalen we uw visie op de tweedegraads lerarenopleiding waaraan u bent afgestudeerd: hebt u op de lerarenopleiding voldoende kennis opgedaan, voldoende vaardigheden aangeleerd en de juiste attitude verworven om het vak van leraar te kunnen uitoefenen? We vragen u wat u geleerd hebt op de lerarenopleiding zelf, maar ook tijdens de stages.

Deze vragenlijst bevat vragen voor beginnende leraren. Onder beginnende leraren verstaan we leraren die maximaal drie jaar geleden zijn afgestudeerd aan een lerarenopleiding.

Binnen het voortgezet onderwijs wordt gesproken over leerlingen, terwijl in het mbo meestal wordt gesproken over deelnemers of studenten. Overal waar in de vragenlijst 'leerlingen' staat wordt ook deelnemers of studenten bedoeld.

De resultaten van dit onderzoek leiden tot een rapport over de algemene stand van zaken op de tweedegraads lerarenopleidingen in Nederland. In de rapportage worden geen namen van scholen, lerarenopleidingen of leraren genoemd; het gaat om het geven van een algemeen beeld. Uw individuele antwoorden worden dus niet gedeeld met de schoolleiding of anderen. Dit onderzoek staat los van toezichtactiviteiten op uw school.

Aan het eind van de vragenlijst wordt u gevraagd hoeveel tijd het invullen van deze vragenlijst u gekost heeft.

Succes met het invullen van de vragenlijst!

Als u tijdens het invullen van de vragenlijst vragen hebt, kunt u hierover contact opnemen met het Loket Onderwijsinspectie. Het Loket is bereikbaar via 088-669 60 60 op werkdagen tussen 9.00 en 17.00 uur en via www.onderwijsinspectie.nl/contactformulier. Eventuele opmerkingen naar aanleiding van de vragenlijst kunt u aan het einde van de vragenlijst kwijt.

Deel 1: Achtergrondinformatie

1. Bent u een man of een vrouw? O Man O Vrouw

Lerarenopleiding

2.

a. Hebt u in de afgelopen drie jaar een tweedegraads onderwijsbevoegdheid behaald?

ja/nee

(zo nee, einde vragenlijst)

b. Voor welk vak of voor welke vakken hebt u een tweedegraads onderwijsbevoegdheid gehaald?

(meerdere keuzes mogelijk)

Aardrijkskunde
Agrarisch (beroeps)onderwijs
Arabisch
Biologie
Duits
Economie, Algemene economie of Bedrijfseconomie
Engels
Frans
Fries
Geschiedenis
Godsdienst
Islamgodsdienst
Maatschappijleer
Natuurkunde
Nederlands
Scheikunde
Spaans
Techniek
Technisch vak gericht op beroepsonderwijs
Turks
Wiskunde
Anders, namelijk:...

3. Aan wat voor tweedegraads lerarenopleiding bent u afgestudeerd?

- Een voltijd opleiding
- Een deeltijd opleiding
- Een duale opleiding
- Een kopopleiding (eenjarige opleiding na een bachelor voor een verwant vak)
- Een verkorte opleiding
- Een zij-instroomtraject
- Anders, namelijk...

4. Aan welke hbo-instelling hebt u gestudeerd?

Christelijke Hogeschool Ede
Christelijke Hogeschool Windesheim
Driestar educatief
Fontys Hogescholen
Hogeschool INHOLLAND

Hogeschool Leiden
Hogeschool Rotterdam
Hogeschool Utrecht
Hogeschool van Amsterdam
Hogeschool van Arnhem en Nijmegen
NCOI
Noordelijke Hogeschool Leeuwarden
Saxion Next
STOAS/Vilentum Hogeschool
Anders, namelijk:...

5. Aan welke klas(sen) gaf u **les tijdens uw stage(s)**?
(meerdere keuzes mogelijk)

- bovenbouw havo en/of vwo
- onderbouw havo en/of vwo
- vmbo-gl en/of vmbo-t
- vmbo-bb en/of vbmo-kb
- mbo niveau 3 en/of 4
- mbo niveau 1 en/of 2
- praktijkonderwijs
- speciaal voortgezet onderwijs

6. Wanneer bent u afgestudeerd?

- sept 2014-nu;
- sept 2013-aug 2014;
- sept 2012-aug 2013;
- sept 2011-aug 2012;
- vóór september 2011, namelijk...

7. Wat is uw hoogst behaalde vooropleiding, voorafgaand aan de tweedegraads lerarenopleiding?

- Mbo
- Havo
- Vwo
- anders, nl ...

8. Hebt u in de afgelopen vijf jaar ook een aanvullende lerarenopleiding of onderwijskundige opleiding gevolgd, bijvoorbeeld een Educatieve master?

Ja

Vult u alstublieft onderstaande vragen in met de laatst gevolgde tweedegraads opleiding in gedachten

Nee

Werk

9. Hoeveel werkervaring hebt u sinds uw afstuderen aan de tweedegraads lerarenopleiding?

- 0 tot 6 maande
- 6 maanden tot 1 jaar
- 1 tot 2 jaar
- 2 tot 3 jaar

10. Werkt u momenteel in het onderwijs?

Ja/nee

(zo nee ga naar deel 2)

11. Voor welke klas(sen) staat u **nu**?:

(meerdere keuzes mogelijk)

- Bovenbouw havo en/of vwo
- Onderbouw havo en/of vwo
- Vmbo-gl en/of vmbo-t
- Vmbo-bb en/of vmbo-kb
- Mbo niveau 3 en/of 4
- Mbo niveau 1 en/of 2
- Praktijkonderwijs
- Speciaal voortgezet onderwijs
- Anders, namelijk ...

Onderstaande twee vragen zijn bedoeld om uw vragen te kunnen interpreteren in het licht van het onderzoek. De vragen worden NIET gebruikt voor toezicht op de school waarop u werkt; alle antwoorden worden anoniem verwerkt.

12.

a. Geeft u les aan klassen waarvoor u niet bevoegd bent?

- Ja, bovenbouw vwo
- Ja, bovenbouw havo
- Ja, anders dan bovenbouw havo/vwo, namelijk...
- Nee

13.

a. Geeft u les in vakken waarvoor u niet bevoegd bent?

- Ja
- Nee

b. Zo ja, in welke vakken? (Meerdere keuzes zijn mogelijk)

Aardrijkskunde
Agrarisch (beroeps)onderwijs
Arabisch
Biologie
Duits
Economie, Algemene economie of Bedrijfseconomie
Engels
Frans
Fries
Geschiedenis
Godsdienst
Islamgodsdienst
Maatschappijleer
Natuurkunde
Nederlands
Scheikunde
Spaans
Techniek
Technisch vak gericht op beroepsonderwijs
Turks
Wiskunde
Anders, namelijk:...

Deel 2: Didactiek en pedagogiek

We vragen hier naar uw ervaringen met uw lerarenopleiding. We vragen of u naar uw mening voldoende hebt geleerd **tijdens de opleiding, INCLUSIEF de stages.**

Theoretische basis

Op de lerarenopleiding heb ik voldoende kennis verworven over.....	Zeer mee oneens	Mee oneens	Niet mee oneens, niet mee eens	Mee eens	Zeer mee eens	Weet niet/niet van toepassing
14. hoe leerlingen leren (leerpsychologie).						
15. onderwijskunde.						
16. de ontwikkeling van leerlingen en hun gedrag.						
17. opvoedkundige theorieën en methodieken.						
18. de meest voorkomende leer- en gedragsproblemen.						
19. verschillende sociaal-culturele achtergronden van leerlingen.						

Op de lerarenopleiding heb ik voldoende geleerd om...	Zeer mee oneens	Mee oneens	Niet mee oneens, niet mee eens	Mee eens	Zeer mee eens	Weet niet/niet van toepassing
20. ...de vakliteratuur bij te houden.						

De les

We vragen hier naar uw ervaringen met uw lerarenopleiding. We vragen of u naar uw mening voldoende hebt geleerd **tijdens de opleiding, INCLUSIEF de stages.**

Ik heb op de lerarenopleiding (inclusief de stages) voldoende geleerd om ...	Zeer mee oneens	Mee oneens	Niet mee oneens, niet mee eens	Mee eens	Zeer mee eens	Weet niet/niet van toepassing
21. lessen af te stemmen met collega's.						
22. duidelijke lesdoelen te formuleren						
23. relevante leerstof te selecteren en die te ordenen.						
24. extra lesmaterialen te ontwikkelen.						
25. voor een rustig en ordelijk verloop van de les te zorgen.						
26. de betrokkenheid van leerlingen te stimuleren.						
27. de leerstof begrijpelijk uit te leggen.						
28. leerlingen met gerichte activiteiten de leerstof te laten verwerken.						
29. leerlingen opbouwende en gerichte feedback te geven op hun leerproces.						
30. leerlingen te stimuleren tot denken en leerstrategieën.						
31. digitale leermaterialen en leermiddelen te gebruiken.						
32. toetsen te ontwikkelen, waaronder ook examens en examenopgaven.						
33. praktijkgerichte toetsen en assessments te ontwikkelen.						
34. de les op een						

gestructureerde wijze af te sluiten						
35. mijn les(sen) te evalueren en indien nodig aan te passen.						

Een veilige klas

We vragen hier naar uw ervaringen met uw lerarenopleiding. We vragen of u naar uw mening voldoende hebt geleerd **tijdens de opleiding, INCLUSIEF de stages.**

Ik heb op de lerarenopleiding (inclusief de stages) voldoende geleerd om	Zeer mee oneens	Mee oneens	Niet mee oneens, niet mee eens	Mee eens	Zeer mee eens	Weet niet/niet van toepassing
36. leerlingen te motiveren.						
37. het zelfvertrouwen van leerlingen te stimuleren.						
38. hoge eisen te stellen aan leerlingen.						
39. groepsprocessen te sturen en te begeleiden.						
40. om te kunnen gaan met leerlingen met verschillende sociaal-culturele achtergronden.						
41. duidelijke gedragsregels te stellen.						
42. strafmaatregelen duidelijk te formuleren en toe te passen.						
43. te overleggen met ouders van leerlingen.						

Differentiatie

We vragen hier naar uw ervaringen met uw lerarenopleiding. We vragen of u naar uw mening voldoende hebt geleerd **tijdens de opleiding, INCLUSIEF de stages**.

Op de lerarenopleiding (inclusief de stages) heb ik voldoende geleerd om ...	Zeer mee oneens	Mee oneens	Niet mee oneens, niet mee eens	Mee eens	Zeer mee eens	Weet niet/niet van toepassing
44. verschillen tussen leerlingen positief te benaderen.						
45. de voortgang van leerlingen systematisch te volgen en te analyseren met gestandaardiseerde toetsen (bijv van cito).						
46. de voortgang van leerlingen systematisch te volgen en te analyseren met zelf ontwikkelde analyse- en beoordelingsmiddelen.						
47. de leerstof aan te passen voor leerlingen met een achterstand.						
48. de leerstof aan te passen voor leerlingen met een voorsprong.						
49. de instructie van de leerstof af te stemmen op verschillen tussen leerlingen.						
50. de verwerking van de leerstof af te stemmen op verschillen tussen leerlingen.						

Maatwerk

We vragen hier naar uw ervaringen met uw lerarenopleiding. We vragen of u naar uw mening voldoende hebt geleerd **tijdens de opleiding, INCLUSIEF de stages.**

Ik heb op de lerarenopleiding (inclusief de stages) voldoende geleerd om ...	Zeer mee oneens	Mee oneens	Niet mee oneens, niet mee eens	Mee eens	Zeer mee eens	Weet niet/niet van toepassing
51. leerproblemen (bijvoorbeeld dyslexie of dyscalculie) te kunnen signaleren en agenderen.						
52. ontwikkelings-, gedragsproblemen en gedragsstoornissen (bijvoorbeeld een autistiestoornis) te kunnen signaleren en agenderen.						
53. een (groeps-)handelingsplan op te stellen.						
54. onderwijs te verzorgen op basis van een (groeps-) handelingsplan.						

Deel 3: Vakkennis en vakdidactiek

Hieronder volgt een aantal vragen over uw kennis en vaardigheden in uw eigen vak. Per vraag willen wij weten wat uw mening is over de voorbereiding van de lerarenopleiding op de vakkennis en vakdidactiek. We maken daarbij onderscheid tussen:

- **uw eigen kennis en vaardigheden** in uw eigen vak (*het gaat er hier dus om of u na afloop van de lerarenopleiding de vakken zelf voldoende beheerst*).

en

- **uw vaardigheden om uw vak vervolgens te kunnen uitleggen.**

*De inspectie is geïnteresseerd in uw vakkennis en vakdidactiek omdat ze inzicht wil krijgen in wat de lerarenopleidingen in Nederland aanbieden, **niet** om u of om andere beginnende leraren te beoordelen. Er worden daarnaast geen individuele lerarenopleidingen beoordeeld.*

	Ze er mee on- eens	Mee on- eens	Niet mee on- eens, niet mee eens	Mee eens	Ze er mee eens	Weet niet/ niet van toepassing
De lerarenopleiding heeft mij voldoende						
55. ... eigen kennis en vaardigheden bijgebracht in mijn eigen vakgebied.						
56. ... toegerust met de leerstof waarin ik les moet geven.						

	Ze er mee on- eens	Mee on- eens	Niet mee on- eens, niet mee eens	Mee eens	Ze er mee eens	Weet niet/ niet van toepassing
De lerarenopleiding heeft mij voldoende						
57. ... toegerust om de leerstof te kunnen uitleggen aan de leerlingen (vakdidactiek).						
58. ... bijgebracht over de opbouw van het lesprogramma vanaf het eerste schooljaar tot het eindexamen.						
59. ... bijgebracht over de						

relatie van de leerstof met de kerndoelen (zoals gebruikt in het voortgezet onderwijs).						
60. ... bijgebracht over de relatie van de leerstof met het kwalificatiedossier (zoals gebruikt in het middelbaar beroepsonderwijs).						
61. ... bijgebracht over de aansluiting van de kerndoelen met de eindtermen, de eindexamenprogramma's of de kwalificatiedossiers.						
De lerarenopleiding heeft mij voldoende...	Zeer mee on-eens	Mee on-eens	Niet mee on-eens, niet mee eens	Mee eens	Zeer mee eens	Weet niet/niet van toepassing
62. ... toegerust om de leerlingen duidelijk te maken wat de relevantie van de leerstof is voor de beroepspraktijk.						
63. ... toegerust om de leerlingen duidelijk te maken wat de relevantie van de leerstof is voor het vervolgonderwijs.						
64. ... toegerust om in de les verbanden te leggen met het dagelijks leven en de wetenschap.						
65. ... toegerust om vanuit vakinhoudelijke expertise bij te dragen aan het curriculum van de school.						
66. ... toegerust om onderzoek te doen naar (aspecten van) het onderwijs op de school.						

Deel 4: De lerarenopleiding

In de delen twee en drie vroegen wij u of u op de lerarenopleiding voldoende had geleerd over vakinhoud, didactiek en pedagogiek. In dit vierde deel van deze vragenlijst vragen wij uw mening over de kwaliteit van de lerarenopleiding.

Opleiding en docenten

In hoeverre bent u tevreden over de volgende aspecten:	Ze er ontevreden	Ontevreden	Niet ontevreden, niet tevreden, niet tevreden	Tevreden	Ze er tevreden	Weet niet/niet van toepassing
67. Het niveau van de opleiding als geheel.						
68. De theoretische kennis van de docenten van de lerarenopleiding.						
69. De praktische kennis van de docenten van de lerarenopleiding over het voortgezet onderwijs (havo/vwo).						
70. De praktische kennis van de docenten van de lerarenopleiding over het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo).						
71. De praktische kennis van de docenten van de lerarenopleiding over het middelbaar beroepsonderwijs (mbo).						

Stage (in alle studiejaren, inclusief de eventuele LIO-stage)

In hoeverre bent u tevreden over de volgende aspecten:	Ze er ontevreden	Ontevreden	niet tevreden en niet ontevreden	Tevreden	Ze er tevreden	Weet niet/niet van toepassing
72. De kwaliteit van de begeleiding vanuit de lerarenopleiding.						
73. De kwaliteit van de begeleiding door de stage- of opleidingschool.						

Stage en opgedane ervaring

U krijgt hieronder een aantal uitspraken voorgelegd waarvan u kunt opgeven of ze op u van toepassing zijn.

Ik heb tijdens de opleiding ervaring opgedaan met	Ja	Nee	Weet niet
74. verschillende leeftijdsgroepen.			
75. verschillende onderwijsconcepten (klassieke instructie, Dalton, Montessori, Vrije school, andere vernieuwingsonderwijsconcepten).			
76. speciaal onderwijs en/of speciaal voortgezet onderwijs.			

Toetsing en beoordeling op de lerarenopleiding

U krijgt hieronder een aantal uitspraken voorgelegd waarvan u kunt aangeven of u het ermee eens bent.

	Zeer mee oneens	Mee oneens	Niet mee eens, niet mee oneens	Mee eens	Zeer mee oneens	Geen mening
77. De kennistoetsen waren vakinhoudelijk van hoog niveau.						
78. De overige tentamens en de opdrachten waren vakinhoudelijk van hoog niveau.						
79. De toetsen en de opdrachten hadden een duidelijke relatie met de beroepssituatie.						
80. De eisen die aan de afstudeeropdracht werden gesteld, weerspiegelden het niveau dat je van een beginnende docent mag verwachten.						
81. De stage werd objectief en deskundig beoordeeld.						

Deel 5: Tot slot

82. Zou u de lerarenopleiding die u zelf hebt gevolgd aanraden aan anderen?

Ja/nee

Geef uw mening over de volgende stellingen:

	Zeer mee oneens	Mee oneens	Niet mee oneens, niet mee eens	Mee eens	Zeer mee eens	Weet niet/ niet van toepassi ng
83. De lerarenopleiding heeft mij voldoende voorbereid op						
... lesgeven in de onderbouw van het havo/vwo						
... lesgeven op het vmbo						
... lesgeven op het mbo						

84. Er wordt op de lerarenopleiding aandacht besteed aan zowel het overbrengen van vakkennis als aan pedagogisch/didactische kennis en vaardigheden. De volgende vraag gaat over de balans tussen die twee. Geef uw mening over de volgende stelling:

De balans tussen kennisverwerving en het aanleren van pedagogische/didactische vaardigheden was goed.

- Eens/oneens

Bij oneens: Geef uw mening over de volgende stellingen:

	Zeer mee on- eens	Mee on- eens	Niet mee on- eens, niet mee eens	Mee eens	Zeer mee eens	Weet niet/ niet van toepas- sing
85. De lerarenopleiding zou meer tijd moeten besteden aan het aanleren van pedagogische/didactische vaardigheden						
86. De lerarenopleiding zou meer tijd moeten besteden aan kennisverwerving						

87. Wat deed de lerarenopleiding die u hebt gevolgd goed?

88. Wat zou de lerarenopleiding die u hebt gevolgd moeten verbeteren?

89. Heeft u belangstelling voor een klankbordbijeenkomst van de inspectie waarin de uitkomsten van het onderzoek besproken worden?

Ja/nee

Zo ja, geeft u hier uw gegevens op:

Naam:

E-mailadres:

Functie:

90. Lerarenopleidingen horen graag wat hun afgestudeerden vinden van hun opleiding, om daarmee het onderwijs te verbeteren. De inspectie wil daar aan bijdragen door de voornaamste resultaten van dit onderzoek gericht terug te koppelen naar de lerarenopleidingen. Terugkoppeling vindt alleen plaats wanneer er voldoende respondenten zijn per hogeschool om een reëel beeld te kunnen geven

Geeft u toestemming om uw antwoorden anoniem te verwerken in een terugkoppeling voor de hogeschool waar u bent afgestudeerd?

Ja/nee

91. De inspectie wil voor haar eigen inventarisatie graag weten hoeveel tijd u hebt besteed aan het invullen van deze vragenlijst. Hoeveel tijd heeft het invullen van deze vragenlijst gekost?
.... minuten

Dit was de laatste vraag.

Als u op de hoogte gehouden wilt worden van de resultaten van het onderzoek, vul dan hier uw e-mailadres in:

Hartelijk dank voor het invullen van de vragenlijst.

Bijlage III: Vragen aan leidinggevenden

Voldoende en goed opgeleide leraren

Alleen aan directie/management PO, VO en MBO

D1. Zijn er op uw school op dit moment beginnende docenten werkzaam?

Met beginnende docenten bedoelen we docenten die maximaal drie jaar geleden zijn afgestudeerd.

- Ja
- Nee
- Weet ik niet

Alleen directie/management VO en MBO, als beginnende docenten op school

(D1=ja)

D2b. Wat is de vooropleiding van beginnende docenten op uw school die recent (maximaal drie jaar geleden) zijn afgestudeerd? Meerdere antwoorden mogelijk.

- een tweedegraads lerarenopleiding hbo
- een eerstegraads lerarenopleiding hbo
- een universitaire lerarenopleiding
- een (universitaire) educatieve minor
- een andere opleiding dan de hierboven genoemde opleidingen

Alleen voor directie/management en docenten/instructeurs VO en MBO

D9b. Hoe oordeelt u over de kennis en vaardigheden van beginnende docenten?

- afkomstig van de HBO lerarenopleiding 2e graads.
- afkomstig van de HBO lerarenopleiding 1e graads
- afkomstig van de universitaire lerarenopleiding

Antwoordcategorieën: Ruim voldoende, voldoende, neutraal, onvoldoende, ruim onvoldoende, geen mening

Alleen aan directie/management PO, VO, MBO

D11. Op welke onderdelen wenst u verbetering van de kennis en vaardigheden van beginnende leraren?

Meer antwoorden mogelijk

- interpersoonlijke competenties
- pedagogische competenties;
- vakinhoudelijke kennis
- vakinhoudelijke vaardigheden
- didactische competenties;
- organisatorische competenties;
- samenwerken met collega's;
- samenwerken met ouders,
- samenwerken met partijen als andere scholen/instellingen, bedrijven, gemeenten, hulpverleningsinstanties, jeugdzorg, etc.
- reflectie en professionele ontwikkeling.
- geen verbetering nodig

Alleen directie/management VO en MBO

Als D2b=' leraren afkomstig van een tweedegraads lerarenopleiding hbo'

D11b. Kunt u aangeven in hoeverre u het eens bent met de volgende stellingen over de pedagogische vaardigheden van beginnende leraren afkomstig van een tweedegraads lerarenopleiding?

De beginnende leraren op mijn school zijn door hun tweedegraads lerarenopleiding voldoende toegerust ...

- met kennis over de verschillende leer- en ontwikkelingsprocessen van leerlingen.
- om de lessen doelgericht op te bouwen
- om leerlingen actief te betrekken bij de onderwijsactiviteiten.
- om de leerstof duidelijk uit te leggen.
- om inhoudelijke feedback te geven aan individuele leerlingen
- om het onderwijs af te stemmen op verschillen in ontwikkeling tussen leerlingen
- om de voortgang van leerlingen systematisch te kunnen volgen en analyseren.
- om planmatige ondersteuning/zorg te kunnen bieden

Antwoordcategorieën: Zeer eens, eens, neutraal, oneens, zeer oneens

Alleen directie/management VO en MBO

Als D2b=' leraren afkomstig van een tweedegraads lerarenopleiding hbo'

D11c. Kunt u aangeven in hoeverre u het eens bent met de volgende stellingen over het gemiddelde niveau van beginnende leraren afkomstig van een tweedegraads lerarenopleiding?

Het gemiddelde niveau van recent afgestudeerde leraren afkomstig van een tweedegraads lerarenopleiding is in de laatste drie jaar verbeterd waar het gaat om:

- de vakkennis
- de (vak-)didactische vaardigheden
- de pedagogische vaardigheden

Het niveau van beginnende leraren:

- is sterk afhankelijk van de (instituten voor) lerarenopleidingen waar de opleiding is gevolgd.

Antwoordcategorieën: Zeer eens, eens, neutraal, oneens, zeer oneens

Colofon

Inspectie van het Onderwijs
Postbus 2730 | 3500 GS Utrecht
www.onderwijsinspectie.nl

2015-20 | gratis
ISBN: 978-90-8503-369-1

Een exemplaar van deze publicatie is te downloaden vanaf de website van de
Inspectie van het Onderwijs: www.onderwijsinspectie.nl.

© Inspectie van het Onderwijs | oktober 2015